

REVISTA DE PSIHOLOGIE

Vol. 61

2015

Nr. 1

SUMAR

STUDII ȘI CERCETĂRI

BEATRICE ADRIANA BALGIU, Creativitatea și inteligența emoțională conform modelului lui K.V. Petrides	7
MIHAELA NEGRESCU, Inteligența emoțională și percepția locului de control	17
SEBASTIAN VAIDA, Dental anxiety	27

ABORDĂRI TEORETICE ȘI PRACTIC-APLICATIVE

ALINA MARIA ANDRIEȘ, Invidia și gelozia – analiză comparativă	35
OCTAVIAN RUJOIU, VALENTINA RUJOIU, Violența împotriva animalelor de companie și violența în familie	49
BOGDAN MÎNJINĂ, Studiul aptitudinilor legate de performanța și siguranța în traficul rutier în rândul adulților normali ¹	59

CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE

ELENA STĂNCULESCU, <i>Fascinația stereotipurilor în psihologia socială</i> , București, Editura Academiei Române, 2013, 261 p. (<i>Aurora Liiceanu</i>).....	71
--	----

IN MEMORIAM

<u>MOȚESCU MARIA</u> (28.VIII.1936 – 13.XII.2014) (<i>Georgeta Preda, Constantin Voicu</i>)	75
---	----

Rev. Psih., vol. 61, nr. 1, p. 1–78, București, ianuarie – martie 2015

¹ Articolul domnului Bogdan Mînjină, din cauza unor erori de tehnoredactare, a fost înlăturat, urmând a fi republicat în varianta corectată în numărul 2/2017.

REVISTA DE PSIHOLOGIE

(JOURNAL OF PSYCHOLOGY)

Vol. 61

2015

No. 1

CONTENTS

STUDIES AND RESEARCHES

BEATRICE ADRIANA BALGIU, The creativity and emotional intelligence according to the model of K.V. Petrides	7
MIHAELA NEGRESCU, Relationship between the emotional intelligence and the locus of control	17
SEBASTIAN VAIDA, Dental anxiety	27

THEORETICAL AND PRACTICAL APPROACHES

ALINA MARIA ANDRIEȘ, Envy and jealousy – a comparative analysis	35
OCTAVIAN RUJOIU, VALENTINA RUJOIU, The violence against pets and family violence	49
BOGDAN MÎNJINĂ, The study of abilities related to performance and safety in road traffic among normal adults ¹	59

CRITICISM AND REFERENCES

ELENA STĂNCULESCU, <i>Fascinația stereotipurilor în psihologia socială</i> (The fascination of stereotypes in social psychology), București, Editura Academiei Române, 2013, 261 p. (<i>Aurora Liiceanu</i>)	71
--	----

IN MEMORIAM

MOȚESCU MARIA (28.VIII.1936 – 13.XII.2014) (<i>Georgeta Preda, Constantin Voicu</i>)	75
---	----

Rev. Psih., vol. 61, nr. 1, p. 1–78, București, ianuarie – martie 2015

¹ Mr. Bogdan Mînjină's article, because of a technical editing error was eliminated, and it will be corrected and republished in issue no. 2/2017.

REVISTA DE PSIHOLOGIE

(REVUE DE PSYCHOLOGIE)

Vol. 61

2015

N° 1

SOMMAIRE

ÉTUDES ET RECHERCHES

BEATRICE ADRIANA BALGIU, La créativité et l'intelligence émotionnelle selon le modèle de K. V. Petrides	7
MIHAELA NEGRESCU, La relation entre l'intelligence émotionnelle et le locus de contrôle.....	17
SEBASTIAN VAIDA, Dental anxiety	27

APPROCHES THÉORIQUES ET DÉMARCHES APPLIQUÉES

ALINA MARIA ANDRIEȘ, L'envie et la jalousie – une analyse comparative	35
OCTAVIAN RUJOIU, VALENTINA RUJOIU, La violence contre les animaux de compagnie et la violence familiale.....	49
BOGDAN MÎNJINĂ, L'étude des aptitudes liées à la performance et la sécurité dans la circulation routière chez les adultes normaux ¹	59

CRITIQUE ET BIBLIOGRAPHIE

ELENA STĂNCULESCU, <i>Fascinația stereotipurilor în psihologia socială</i> (La fascination des stéréotypes dans la psychologie sociale), București, Editura Academiei Române, 2013, 261 p. (<i>Aurora Liiceanu</i>)	71
---	----

IN MEMORIAM

<u>MOȚESCU MARIA</u> (28.VIII.1936 – 13.XII.2014) (<i>Georgeta Preda, Constantin Voicu</i>)	75
---	----

Rev. Psih., vol. 61, nr. 1, p. 1–78, București, ianuarie – martie 2015

¹ L'article de M. Bogdan Mînjină a été mis de côté, à cause des erreurs de revision technique. L'article sera publié après les corrections nécessaires dans le no. 2/2017.

CREATIVITATEA ȘI INTELIGENȚA EMOȚIONALĂ CONFORM MODELULUI LUI K.V. PETRIDES

BEATRICE ADRIANA BALGIU*
Universitatea *Politehnica* din București

Abstract

The relationship between creativity and emotional intelligence is still unclear. This is due to, among other things, the limited number of studies in this regard. Much less has been studied the association between creativity and trait emotional intelligence (TEI) conceptualized by K.V. Petrides as a constellation of emotional self perceptions and behavioural dispositions consistent with the subjective nature of emotions.

In this paper we propose analyzing the relationship between potential creativity and TEI (or *trait emotional self-efficacy*) in the case of a sample of students from the technical field. Questionnaires were applied to evaluate the creativity and its parameters: fluency, flexibility and originality and to measure trait emotional intelligence and the factors that compose it: well being, self-control, emotionality and sociability. The correlational analysis shows significant positive relationship between TEI and creativity due to the influence that TEI produces with respect to the ideational fluency and flexibility. Therefore, individuals with high TEI have the ability to generate ideas in greater numbers and with a higher degree of flexibility. In sum, individuals with access to their own feelings, good social interactions and positive feelings of accomplishment have the chance to be more creative. The result stands in line evidence that affect-related traits can facilitate creative abilities.

Cuvinte-cheie: inteligența emoțională ca trăsătură de personalitate, creativitate, afect, studenți.

Keywords: trait emotional intelligence, creativity, affect, students.

1. INTRODUCERE

Abordările privind relația dintre inteligența emoțională și creativitate sunt foarte reduse și, în general, au adus insuficiente clarificări asupra acestei interrelaționări. În privința inteligenței emoționale ca trăsătură de personalitate (*trait emotional intelligence*), aceste studii sunt în număr și mai limitat. Pentru spațiul românesc, nu avem cunoștință de studii care să utilizeze acest concept și considerăm că aceasta este prima aplicare a unui instrument bazat pe teoria inteligenței emoționale ca trăsătură de personalitate (IET).

* Universitatea *Politehnica* din București, Departamentul de Formare pentru Carieră Didactică și Științe Socio-Umane, Splaiul Independenței, nr. 313, București, România; e-mail: beatricebalgiu@yahoo.com, beatrice.balgiu@upb.ro.

2. CREATIVITATE ȘI AFECT

Există un consens al cercetărilor potrivit cărora procesele legate de afect pot juca un rol important în cadrul creativității. Cercetările legate de relația dintre creativitate și afect au luat în principal două direcții. Pe de o parte, este vorba de inducerea unui tip de dispoziție în vederea facilitării creativității (Ashby, Isen și Turken, 1999, Mumford, 2003, Baas, De Dreu și Nijstad, 2008) și pe de altă parte, cercetătorii au încercat să clarifice rolul afectivității și al trăsăturilor de personalitate patologice în facilitarea creativității (Feist și Runco, 1993; Ludwig, 1994; Csikszentmihaly, 2007). În încercarea de a dezvolta un model teoretic al afectivității și creativității, Russ (1998) argumentează că trăsăturile privind procesele afective pot facilita abilitățile creative. De exemplu, receptivitatea și bucuria intens trăită afectiv pot fi legate de creșterea abilităților divergente (Russ, 1998). După Feist (1998), în studiul creativității este importantă analiza trăsăturilor precum autocontrolul, emoționalitatea, impulsivitatea și automotivația. Iar Piirto (1991) evidențiază ca predictorii semnificativi ai creativității, optimismul, automotivația și autoempatia.

De asemenea, Russ (2003) pune problema măsurării adecvate a variabilelor psihologice pentru trăsăturile legate de afect și arată că este important de considerat în creativitate implicarea trăsăturilor specifice precum exprimarea emoțiilor, reglarea emoțiilor și stima de sine, deoarece acestea ar fi direct legate de creativitate. Trăsăturile menționate și altele, desigur, sunt eficient integrate în cadrul teoriei IET. Considerăm că teoria IET furnizează o operaționalizare a caracteristicilor de personalitate legate de afect.

3. CONCEPTUL DE INTELIGENȚĂ EMOȚIONALĂ CA TRĂSĂTURĂ DE PERSONALITATE. MODELUL PETRIDES

În 2001, Petrides și Furnham propun, pe baza metodei de măsurare folosită în operaționalizarea conceptelor, distincția dintre inteligența emoțională ca abilitate (*cognitive-emotional ability*) și inteligența emoțională ca trăsătură de personalitate denumită și *emotional self-efficacy*. Pe de o parte, este vorba de măsurarea inteligenței emoționale prin autoraportări (în cazul IET) și, pe de altă parte, avem măsurarea prin maximul de performanță (sau performanța maximă) în cazul inteligenței emoționale ca abilitate. Autorii menționați consideră că noțiunea de inteligență emoțională din concepția lui Bar-On (1997) și cea utilizată de Mayer și Salovey (1997) și Goleman (2001) privește în fond inteligența emoțională ca abilitate iar testele de inteligență emoțională constituite și utilizate de aceștia au folosit proceduri de scorare care încearcă să creeze opțiuni corecte în cadrul diferitelor alternative. Dacă avem în vedere consensul general privind criteriul de scorare, un răspuns la un item este considerat corect dacă a fost aprobat de majoritatea participanților într-un eșantion normativ.

IET (sau *autoeficiența emoțională*) este definită ca o constelație de auto-percepții emoționale localizate la nivelul de jos al ierarhiei personalității și măsurate prin chestionare de autoraportare (Petrides, 2010). Astfel, definiția operațională a IET recunoaște subiectivitatea inerentă a experiențelor emoționale. Petrides și Furnham (2001) au prezentat prima eșantionare sistematică a IET pe baza analizei de conținut a principalelor modele asupra inteligenței emoționale.

În privința conținutului, sfera IET cuprinde trăsături precum adaptabilitate, asertivitate, exprimare emoțională, managementul emoțiilor altora, stima de sine, autoconștientizarea, automotivare, empatie, fericire etc. Toate acestea sunt incluse în patru factori și anume, *Starea de bine (wellbeing)* care reflectă un sens generalizat al stării pozitive extins de la realizări/împliniri trecute la așteptări viitoare, *Autocontrolul* în special al impulsului, presiunilor extreme, dorinței etc., *Emoționalitatea* – conectarea cu sentimentele proprii și ale celorlalți, *Sociabilitatea* cu accent pe relațiile sociale și influența socială. Redăm în tabelul nr. 1 o scurtă descriere a factorilor și fațetelor care alcătuiesc structura IET (Petrides, 2009).

O serie de studii susțin validitatea predictivă a IET și sensibilitatea metodologică a chestionarelor bazate pe IET în diferite domenii, experimental (Petrides și Furnham, 2003; Austin, 2005), educațional (Petrides și Furnham, 2003; Petrides, Frederickson și Furnham, 2004) și organizațional (Wong și Law, 2002).

Ne vom referi în cele de mai jos la două studii recente de care avem știință care au luat în calcul relația dintre IET și creativitate. Așa de pildă, Guastello, Guastello și Hanson (2004), în cazul unui eșantion de studenți, găsesc că IET corelează cu personalitatea creativă dar nu și cu gândirea divergentă. Într-o altă cercetare (Sánchez-Ruiz, Hernández-Torrano, Pérez-González *et al.*, 2011) realizată în scopul analizei relației dintre creativitate și IET în cazul a trei domenii specifice, tehnic, artistic și al științelor sociale, se raportează asemănător la relația pozitivă dintre IET și creativitate măsurată prin scala de personalitate creativă a lui Gough (1979). Totuși, este important ca aceste investigații să fie continuate cu instrumente variate și să fie interpretate rezultatele din perspectiva teoriei IET.

*

* *

În acest studiu, am considerat ca indicator pentru măsurarea creativității, gândirea creativă care are în vedere generarea ideilor în cadrul unei sarcini. În ciuda problemelor metodologice pe care le ridică o astfel de evaluare a creativității, inclusiv lipsa de validitate ecologică (Lubart, 2003), constituie cel mai utilizat tip de măsurare prin teste care reușesc să identifice cu succes invizii creativi și devin indicator al creativității potențiale (Furnham, Batey, Anand, Manfield *et al.*, 2008). Pornind de la ideea conform căreia creativitatea este concepută atât ca abilitate cât și ca proces și trăsătură de personalitate, am utilizat în acest studiu un test de gândire creativă care are în vedere generarea de idei în cazul unei sarcini verbale.

Tabelul nr. 1
Descrierea factorilor și a fațetelor din structura IET

<i>Factori și fațete</i>	Scorurile înalte semnifică autopercepția subiecților ca fiind:
Stare de bine	
Stima de sine	...siguri pe sine și cu succes
Fericirea ca trăsătură de personalitate	...satisfăcuți cu viețile personale
Optimismul ca trăsătură de personalitate	...orientați spre „latura strălucitoare a vieții”
Autocontrol	
Reglarea emoțiilor	...capabili de controlul propriilor emoții
Managementul stresului	...capabili să suporte presiunile și să controleze stresul
Impulsivitate (scăzută)	...reflexivi și mai puțin susceptibili să cedeze impulsurilor
Emoționalitate	
Percepția emoțiilor personale și ale altora	...buni cunoscători ai propriilor sentimente și ale altora
Exprimarea emoțiilor	...capabili să-și comunice propriile sentimente
Relaționare	...capabili să mențină relații personale
Empatie	...capabili să privească din perspectiva celui alt
Sociabilitate	
Conștientizare socială	...cu abilități sociale excelente
Managementul emoțiilor celorlalți	...capabili să influențeze sentimentele altora
Asertivitate	...sinceri și dispuși să lupte pentru drepturile lor
Adaptabilitate	...flexibili și dispuși să se adapteze condițiilor noi
Automotivație	...de acțiune și puțin probabil să renunțe în fața adversităților
IET scor global	

4. METODA

Obiective: ne propunem în primul rând, evaluarea IET în cadrul grupului de studenți și, în plan secundar, investigarea asocierii dintre creativitate și IET.

Pe baza literaturii de specialitate pornim de la următoarea întrebare de cercetare: există o posibilă relaționare pozitivă între creativitate și IET?

Subiecți: 110 studenți din domeniul tehnic: 68 de băieți cu media de vârstă $M = 19,50$, $A.S. = 2,20$ și 42 de fete cu media de vârstă $M = 20,74$ și $A.S. = 1,26$, care urmează cursurile anului I și II la Universitatea Politehnică din București. Opt dintre aceștia nu au completat toți itemii chestionarelor și au fost, astfel, eliminați din eșantion, rămânând 102 participanți.

Instrumente

1. *Chestionar pentru evaluarea inteligenței emoționale ca trăsătură de personalitate* – TEIQue–SF (Petrides, 2009) constituit din 30 de itemi evaluați pe o scală Lickert de la 1 – complet dezacord la 7 – complet acord. Exemplu de itemi: *Pentru mine nu este o problemă să-mi exprim emoțiile prin cuvinte; Adesea am dificultăți în a înțelege lucrurile din punctul de vedere al altei persoane; În general, sunt mulțumit cu viața mea.* Chestionarul indică un scor global de IET ($\alpha = .88$

pentru $N = 1119$ – cf. raportărilor autorului) și scoruri pentru următoarele patru subscale:

- Starea de bine (6 itemi – $\alpha = .83$)
- Autocontrolul (6 itemi – $\alpha = .78$)
- Emoționalitatea (8 itemi – $\alpha = .75$)
- Sociabilitatea (6 itemi – $\alpha = .79$)

Scorul pentru IET se calculează prin cotarea inversă a 15 din cei 30 de itemi iar pentru cele patru subscale scorul se împarte la numărul de itemi existent în scală.

Am optat pentru respectivul chestionar deoarece este un instrument bazat exclusiv pe teoria IET fondată de Petrides; în al doilea rând, structura sa factorială este stabilă în cazul mai multor limbi (Mikolajczak, Luminet, LeRoy și Roy, 2007) și, nu în ultimul rând, asigură o acoperire importantă a sferei IET. Chestionarul a fost tradus de noi în limba română cu acordul autorului și aplicat inițial pe un eșantion de 30 de studenți pentru a testa reacția la înțelegerea itemilor. Cinci itemi au fost modificați ca rezultat al acestei aplicări pilot.

2. *Testul de creativitate* denumit „Utilizări neobișnuite” elaborat și etalonat de Stoica-Constantin și Caluschi (2006) pe populație românească pentru măsurarea creativității. Testul constă în descoperirea cât mai multor utilizări care s-ar putea da unui baston obișnuit cu o țintă în capătul de jos. Durata testului este de 5 minute. Creativitatea este sumarizată prin cele trei dimensiuni, fluiditate (numărul total de idei), flexibilitate (trecerea de la o categorie de itemi la alta) și originalitate (calculată prin raportarea fiecărui răspuns la lista de itemi evaluați pe o scală de la 0 (banal) la 13, în care 13 semnifică frecvența minimă de apariție și, prin urmare, grad înalt de originalitate. La final, se însumează punctajele la originalitate pentru toate răspunsurile, obținându-se un scor la acest factor pe test. Punctajele brute pentru cele trei dimensiuni se transformă în punctaj standard pe scară progresivă 1 – 9.

Ca procedură statistică, am utilizat analiza primară pentru prelevarea rezultatelor proprii categoriei de subiecți examinați și analiza corelațională.

5. REZULTATE ȘI DISCUȚII

a) *Niveluri și semnificații ale datelor generale*

O analiză primară este expusă în tabelul nr. 2. Mediile pentru testul de creativitate sunt redată la nivelul scorurilor standard. Așa cum ne așteptam, în cazul eșantioanelor relativ mari de subiecți și care nu sunt selectate pe criterii de performanță, creativitatea și parametrii care o compun (fluiditate, flexibilitate și originalitate) sunt moderate (clasele 5 și 6 dintr-un etalon pe stanine de 1 – 9). Nu s-au obținut diferențe de gen la acest nivel.

Tabelul nr. 2
Scoruri medii și abateri standard

Variabile	M	A.S.
Creativitate	5,88	1,57
Fl.	6,01	1,73
Fx.	6,52	1,65
Or.	4,82	1,70
IET global	5,00	0,57
SB.	5,32	0,97
AC.	4,58	0,86
Em.	4,88	0,88
So.	5,04	0,92

Notă: abrevierile reprezintă: Fl. – Fluiditate, Fx. – Flexibilitate, Or. – Originalitate, IET global – scor global de IET, SB. – Stare de bine, AC. – Autocontrol, Em. – Emoționalitate, So. – Sociabilitate

În privința IET, dacă raportăm rezultatele la etalonul original al testului (M IET = 4,95+/-0,61 – Petrides, 2009) constatăm că grupul obține scoruri moderate în cazul IET global și a factorilor care îi alcătuiesc structura, ceea ce ne arată că este caracterizat, în special, prin bună adaptare la situații noi, sentimente pozitive și se bucură de relațiile sociale existente. Singura diferență de gen obținută este în privința scalei Autocontrol: persoanele de gen feminin din eșantion au un grad de autocontrol mai scăzut (M f. = 4,26, A.S. = 0,88) comparativ cu persoanele de gen masculin (M b. = 4,76, A.S. = 0,80; $t = -2,36$; $p = .021044$), ceea ce le evidențiază ca fiind mai dezinhibate în grupul respectiv și având comportament mai impulsiv decât aceștia din urmă. Diferența de autocontrol poate fi o funcție a constituirii eșantionului.

b) Intercorelația variabilelor

Tabelul nr. 3 (intercorelația variabilelor) indică faptul că IET se asociază pozitiv semnificativ cu scorul total de creativitate ($r = .33$; $p < .05$) și acest lucru este influențat prin cei doi parametri ai creativității: fluiditatea ($r = .41$; $p < .05$) și flexibilitatea ideatională ($r = .39$; $p < .05$). Cele două scale din structura IET care participă major la acest rezultat sunt *Emoționalitatea* (scală care implică, în principal, percepția emoțiilor personale și ale altora și capacitatea de a împlini relații interpersonale – r între .34 și .42; $p < .05$) și *Sociabilitatea* (care presupune asertivitate și managementul emoțiilor altora – r între .32 și .35; $p < .05$). În fond, Eysenck (1993) evidențiază faptul că managementul emoțiilor și conștientizarea socială sunt caracteristici necesare individului creativ pentru a-și putea comunica ideile și pentru a fi persuasiv, iar asertivitatea acoperă elementele de autonomie și nonconformism din creativitate.

Tabelul nr. 3
Intercorelația variabilelor

Variabile	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1. Creativitate	1								
2. Fl.	.97*	1							
3. Fx.	.73*	.72*	1						
4. Or.	.92*	.91*	.80*	1					
5. IET global	.33*	.41*	.39*	.07	1				
6. SB.	.20	.20	.21	-.10	.67*	1			
7. AC.	-.02	.08	.04	-.12	.52*	.33*	1		
8. Em.	.34*	.42*	.38*	.21	.67*	.32*	.34*	1	
9. So.	.32*	.35*	.35*	.07	.77*	.51*	.33*	.47*	1

*Corelațiile semnificative pentru $p < 0,05$

Notă: abrevierile reprezintă: Fl. – Fluiditate, Fx. – Flexibilitate, Or. – Originalitate, IET global – scor global de IET, SB. – Stare de bine, AC. – Autocontrol, Em. – Emoționalitate, So. – Sociabilitate

Prin urmare, creativitatea va crește pe măsură ce subiecții analizați își exprimă emoțiile și le folosesc în susținerea de relații interpersonale. Mai mult, examinând scala Sociabilitate din structura IET, putem afirma că va exista creșterea creativității în condițiile în care indivizii devin *agenți de influență* în grupul respectiv, capabili să modifice sentimentele celorlalți. Asociem rezultatul cu ideea lui Sternberg și Lubart (1995) conform căreia persoana înalt creativă depune efort în convingerea altora și acest lucru necesită calități de interrelaționare ridicate. Importanța dimensiunii *Sociabilitate* este demonstrată și în alte studii care găsesc respectiva dimensiune ca cel mai bun predictor pentru creativitatea din sarcinile divergente în domeniul artistic, iar pentru sfera tehnicii, *Sociabilitatea* se află în relație pozitivă înaltă cu *Deschiderea la experiență* din modelul Big Five (Sánchez-Ruiz *et al.*, 2011). Rezultatele contrazic, astfel, o anumită viziune asupra individului creativ ca fiind introvertit, distant și asocial (Eysenck, 1993; Feist, 1998).

Observăm din tabelul nr. 3 că dimensiunea originalitate nu realizează corelații cu IET și cu nici unul dintre factorii din structura acesteia; din experiența noastră, fiind mult mai probabil legată de abilitățile cognitive implicate în creativitate și de trăsături care țin de complexitate, toleranță la ambiguitate, autoactualizare etc. (Balgiu, 2012). De aceea, se impune continuarea studiului și cu alte criterii de măsurare a creativității atât ca abilitate, cât și ca trăsătură de personalitate.

În paralela cu alte cercetări, rezultatele studiului de față arată relația dintre IET și creativitatea măsurată prin sarcina divergentă spre deosebire de alte studii care subliniază accentuat relația dintre IET și personalitatea creativă (Guastello *et al.*, 2004, Sánchez-Ruiz *et al.*, 2011) și doar o relație slab negativă între creativitatea măsurată cu sarcini de gândire divergentă (testul Torrance, de pildă) și un singur factor, Autocontrolul.

6. CONCLUZII

Studiul de față se ocupă de asocierea dintre creativitate și inteligența emoțională ca trăsătură de personalitate (IET) centrată pe autopercepții emoționale localizate la nivelul de jos al ierarhiei personalității. Rezultatele evidențiază relația pozitivă dintre IET și creativitate (așa cum am preconizat) prin prisma celor două dimensiuni, fluiditatea și flexibilitatea. Factorul Originalitate nu corelează cu IET.

Pentru sfera creativității, emoțiile implicate în comunicarea cu celălalt par să fie importante. Sociabilitatea și gestionarea emoțiilor personale și ale celorlalți favorizează numărul mare de idei și flexibilitatea ideatională. Parțial, rezultatul se suprapune cu ideea lui Baer și Kaufman (2005) după care empatia și comunicarea din cadrul inteligenței emoționale sunt cele mai influente pentru creativitate.

Putem afirma că pentru indivizii cu IET înaltă, capacitatea conectării cu alte persoane, „arta” de a fi în lume (lumea grupului, cu mare probabilitate) devine sursă de inspirație. Așa cum arată Roco (2001, p. 138), „inteligența emoțională ne armonizează cu mediul și cu noi înșine”. Per ansamblu, rezultatul sugerează că persoanele cu IET înaltă rezolvă mai bine problemele creative.

De asemenea, rezultatul evidențiază necesitatea atenției acordate diferențelor individuale de IET în creativitate și faptul că IET poate fi un construct util în a capta diferențele de creativitate atât potențială cât și producțională. Considerăm că limita principală a studiului ar consta în evaluarea restrânsă a creativității, doar din perspectiva sarcinii de gândire divergentă. Or, se impune măsurarea creativității și ca trăsătură de personalitate, cu diversificarea instrumentelor. Pornind de aici, cercetarea poate fi extinsă în multe moduri, pentru a nu menționa decât necesitatea înțelegerii procesului prin care indivizii cu IET înaltă sunt mai creativi decât cei cu IET redusă și, în al doilea rând, analiza asocierii și relevanței IET pentru diferite dimensiuni ale creativității: verbale și figurale.

Primit în redacție la: 29.VI.2014

BIBLIOGRAFIE

1. ASHBY, F. G., ISEN, A. M., TURKEN, A. U., *A neuropsychological theory of positive affect and its influence on cognition*, Psychological review, 106, 1999, p. 529–550.
2. AUSTIN, E. J., *Emotional intelligence and emotional information processing*, Personality and individual differences, 39, 2005, p. 403–414.
3. BAAS, M., DE DREU, C. K. W., NIJSTAD, B., *Meta-analysis of 25 years of mood-creativity research: Hedonic tone, activation, or regulatory focus?* Psychological bulletin, 134, 2008, p. 779–806.
4. BAER, J., KAUFMAN, J.C., *Bridging generality and specificity: the Amusement Park Theoretical (APT) model of creativity*, Roeper review, 27, 2005, p. 158–163. <http://users.rider.edu/~baer/APTmodel-Roeper.doc>.
5. BALGIU, B.A., *Tolerance for ambiguity and creativity. Research on Romanian students at the Polytechnic University*, Romanian journal of school psychology, 5, 9, 2012, p. 63–74.

6. BAR-ON, R., *Bar-On emotional quotient inventory. Technical manual*, Toronto, Multi-health Systems, 1997.
7. CSIKSZENTMIHALYI, M., *Starea de flux*, București, Editura Curtea Veche, 2007.
8. EYSENCK, H.J., *Creativity and personality: suggestion for a theory*, Psychological inquiry, 4, 1993, p. 147–178.
9. FEIST, G. J., RUNCO, M. A., *Trends in the creativity literature: an analysis of research in the Journal of Creativity Behavior (1967–1989)*, Creativity research journal, 6, 3, 1993, p. 271–286.
10. FEIST, G. J., *A meta-analysis of personality in scientific and artistic creativity*, Personality and social psychology review, 2, 1998, p. 290–309.
11. FURNHAM, A., BATEY, M., ANAND, K., MANFIELD, J., *Personality, hypomania, intelligence and creativity*, Personality and individual differences, 44, 2008, p. 1060–1069.
12. GOUGH, H. G., *A creative personality scale for the Adjective Check List*, Journal of personality and social psychology, 37, 1979, p. 1398–1405.
13. GUASTELLO, S. J., GUASTELLO, D. D., HANSON, C. A., *Creativity, mood disorders, and emotional intelligence*, Journal of creative behavior, 38, 2004, p. 260–281.
14. GOLEMAN, D., *Inteligența emoțională*, București, Editura Curtea Veche, 2001.
15. LUDWIG, A. M., *Mental illness and creative activity in female writers*, American journal of psychiatry, 151, 11, 1994.
16. LUBART, T. I., *In search of creative intelligence* în R. J. STERNBERG, J. LAUTREY (Eds.), *Models of intelligence: International perspectives* Washington, American Psychological Association, 2003, p. 279–292.
17. MAYER, J. D., SALOVEY, P., *What is emotional intelligence?* în P. SALOVEY și D. J. SLUYTER (Eds.) *Emotional development and emotional intelligence*, New York, Basic Books, 1997, p. 3–34.
18. MIKOLAJCZAK, M., LUMINET, O., LEROY, C., ROY, E., *Psychometric properties of the Trait Emotional Intelligence Questionnaire: factor structure, reliability, construct, and incremental validity in a french-speaking population*, Journal of personality assessment, 88, 2007, p. 338–353.
19. MUMFORD, M. D., *Where have we been, where are we going? Taking stock in creativity research*, Creativity research journal, 15, 2003, p. 107–120.
20. PETRIDES, K. V., FURNHAM, A., *Trait emotional intelligence: Psychometric investigation with reference to established trait taxonomies*, European journal of personality, 15, 2001, p. 425–448.
21. PETRIDES, K. V., FURNHAM, A., *Emotional Intelligence: behavioural validation in two studies of emotion recognition and reactivity to mood induction*, European journal of personality, 17, 2003, p. 39–57.
22. PETRIDES, K. V., FREDERICKSON, N., FURNHAM, A., *The role of trait emotional intelligence in academic performance and deviant behaviour at school*, Personality and individual differences, 36, 2004, p. 277–293.
23. PETRIDES, K. V., *Technical manual for the Trait Emotional Intelligence questionnaire (TEIQue)*, 1st edition, London, London Psychometric Laboratory, 2009.
24. PETRIDES, K. V., *Trait emotional intelligence theory*, Industrial and organizational psychology, 3, 2010, p. 136–139.
25. PIIRTO, J., *Why are There So Few (Creative Women: Visual Artists, Mathematician, Musicians)*, Roper Review, 13, 3, 1991, p. 142–147.
26. ROCO, M., *Creativitate și inteligență emoțională*, Iași, Polirom, 2001.
27. RUSS, S. W., *Affect, creative experience and psychological adjustment*, Ann Arbor, MI, Braun-Brumfield, 1998.
28. RUSS, S. W., *Play and creativity: development issues*. Scandinavian journal of educational research, 47, 2003, p. 291–303.
29. SÁNCHEZ-RUIZ, M. J., HERNÁNDEZ-TORRANO, D., PÉREZ-GONZÁLEZ, J. C., BATEY, M., PETRIDES K.V., *The relationship between trait emotional intelligence and creativity across subject domains*, Motivation and emotion, 35, 4, 2011, p. 461–473.
30. STERNBERG, R. J., LUBART, T. I., *Defying the crowd: cultivating creativity in a culture of conformity*, New York, Free Press, 1995.

31. STOICA-CONSTANTIN, A., CALUSCHI, M., *Evaluarea creativității. Ghid practic*, Iași, Editura Performantica, 2006, 107 p.
32. WONG, C. S., LAW, K. S., *The effects of leader and follower emotional intelligence on performance attitude: an exploratory study*, *Leadership quarterly*, **13**, 3, 2002, p. 243–274.

REZUMAT

Relația dintre creativitate și inteligența emoțională este încă neclară. Acest lucru se datorează printre altele și numărului limitat de studii în acest sens. Cu atât mai puțin a fost studiată asocierea dintre creativitate și inteligența emoțională ca trăsătură de personalitate (IET) – conceptualizată de către K.V. Petrides drept constelație de autopercepții și dispoziții comportamentale compatibile cu natura subiectivă a emoțiilor.

În lucrarea de față ne-am propus analiza relației dintre creativitatea potențială și IET (*trait emotional self-efficacy*) în cazul unui eșantion de studenți din cadrul domeniului tehnic. Au fost aplicate chestionare pentru evaluarea creativității și parametrii acesteia: fluiditate, flexibilitate și originalitate și pentru măsurarea inteligenței emoționale ca trăsătură de personalitate și a factorilor care o compun (starea de bine, autocontrolul, emoționalitatea și sociabilitatea). Analiza corelațională arată o relație pozitivă între IET și creativitate datorită influenței pe care IET o produce asupra fluidității și flexibilității ideationale. Prin urmare, persoanele cu IET înaltă au capacitatea de a genera idei în număr mai mare și cu un grad mai înalt de flexibilitate. La acest rezultat contribuie emoționalitatea și sociabilitatea înalte ale celor investigați. În concluzie, indivizii cu acces la propriile sentimente cu interacțiuni sociale bune și sentimente pozitive de împlinire au șansa de a fi mai creativi. Rezultatul se situează pe linia datelor conform cărora trăsăturile legate de procesele afective pot facilita abilitățile creative.

INTELIGENȚA EMOȚIONALĂ ȘI PERCEPȚIA LOCULUI DE CONTROL

MIHAELA NEGRESCU*

Academia Națională de Informații *Mihai Viteazul*

Abstract

This article approaches the concepts of emotional intelligence and locus of control as they are reflected in the literature at the beginning of a study on the correlation between the two. This research has issued the hypothesis that a high degree of emotional intelligence development correlates with a predominantly internal locus of control. The following instruments were applied: Rotter's questionnaire, which contains 29 items, and the emotional intelligence inventory made by – Robert Wood and Harry Tolley, that contains specific subtest: emotional self-regulation ability (24 items); self-awareness (36 items); motivation (24 items); empathy (24 items); social skills (18 items). The questionnaires were applied to a sample of 120 subjects, aged between 18 and 60 years. Of these, 51 (42.5%) were male and 69 (57.5%) female. 90 (75%) of the participants live in urban areas (75%), and 30 (25%) in rural areas. 91 (75%) have higher education.

The assumption was tested and validated. Among the components of emotional intelligence, those that strongly correlate with an internal control are: the ability of self-regulatory, the self-determination and self-awareness. In the case of external locus of control, the situation is similar, but the correlation is inversely proportional. Empathy and social skills do not seem to influence the perception of locus of control.

It is natural for people with internal locus of control to be more aware of their own strengths and weaknesses, to better manage their emotions and to have a higher capacity of motivation, which creates favorable conditions for achieving their personal or professional goals. Since people with a higher level of emotional intelligence development have an inner strong belief that success depends on their own actions and on their own forces, it is expected that they will be more successful, which is the subject of future research. All these capabilities, components of emotional intelligence can be formed through exercise, education and self-education for this purpose, through trainings supported by specialized psychologists, structured for development of each component or scales of EQ.

Cuvinte-cheie: inteligență emoțională, loc de control, succes, dezvoltarea EQ.

Keywords: emotional intelligence, locus of control, success, EQ development.

1. INTRODUCERE

Definirea inteligenței emoționale a căpătat valențe specifice, în funcție de contribuțiile reprezentanților principalelor trei direcții în acest domeniu: Mayer și Salovey; Reuven Bar-On; Daniel Goleman.

* Academia Națională de Informații *Mihai Viteazul*, Șoseaua Odăi, nr. 20–22, sector 1, București; e-mail: mihaelanegrescu@yahoo.com

Mayer și Salovey (1990, 1993, apud Roco, 2004) consideră că inteligența emoțională implică: *abilitatea de a percepe corect emoțiile atât la tine însuși, cât și la alții, și a le exprima*. De asemenea, este vorba și despre a identifica și exprima nevoile conexe acestor emoții și de a distinge între emoțiile reale și cele simulate. Conștientizarea emoțiilor este o abilitate de bază din perspectiva dezvoltării altor componente ale inteligenței emoționale. Sunt autori (Schwartz și Lane, 1987) care privesc aceasta ca pe o aptitudine cognitivă, care se dezvoltă stadial, similar cu ceea ce Piaget a numit a fi cunoașterea generală. Diferențele individuale în conștientizarea emoțiilor sunt conexe gradului de diferențiere și integrare a schemei folosite pentru procesarea informației emoționale, fie că aceasta are ca sursă lumea exterioară sau cea interioară. Pornind de la această observație, autorul mai sus menționat a identificat cinci niveluri de conștientizare a emoțiilor, ce au similarități importante cu stadiile dezvoltării cognitive ale lui Piaget. Acestea sunt: senzațiile fizice, tendința de a acționa, emoțiile unice, amestecul de emoții și cumulul de experiențe emoționale. Fără această abilitate de bază, ar fi foarte greu, dacă nu imposibil, să ne gândim la potențarea altor trăsături ale inteligenței emoționale, precum controlul impulsurilor, perseverența, automotivarea, empatia sau abilitatea socială; *abilitatea de a accede sau genera sentimente atunci când ele facilitează gândirea*. Este cunoscut faptul că diverse stări emoționale ne predispun în a rezolva o problemă într-un fel sau în altul și ne ajută să luăm în considerare perspective diferite (vedem partea plină sau goală a paharului), focalizându-ne atenția spre o informație sau spre alta; *abilitatea de a cunoaște și a înțelege emoțiile, precum și de a le regulariza pentru a promova dezvoltarea emoțională și intelectuală*. Persoanele cu un EQ crescut au un limbaj mai bogat în privința exprimării emoțiilor și disting numeroase „nuanțe”. Au dezvoltată aptitudinea de folosire a vocabularului emoțiilor. Sunt capabili să sesizeze emoții complexe sau contradictorii și transformarea acestora. Odată sesizate, le acceptă în mod deschis, sunt sinceri cu ei înșiși. Nu în ultimul rând, își pot utiliza voința pentru a scăpa, a se elibera de o emoție atunci când ea nu este benefică. Se vede clar că autorii văd gândirea și emoțiile ca procese care se influențează la modul pozitiv, acest fapt, evidențiindu-se chiar din modul în care definesc ei acest tip de inteligență, „capacitatea de a percepe emoțiile și semnificațiile acestora și de a regla în mod eficient motiuitatea pentru a determina îmbunătățirea evoluției emoționale și intelectuale”. De altfel, ține de competența emoțională capacitatea de autoeficiență care promovează starea de bine subiectiv, stare la care contribuie mai mulți factori: vârsta, educația, starea materială și maritală, credința religioasă (Wilson, 1967), temperamentul pozitiv, calitatea relațiilor (Diener, 1999), stima de sine (Harter, 1986).

În urma a numeroase cercetări în domeniu, Bar-On și Parker (2012) grupează componentele inteligenței emoționale astfel: aspectul intrapersonal – conștientizarea propriilor emoții; asertivitate; respect pentru propria persoană; autorealizare; independență; *aspectul interpersonal* – empatie; relații interpersonale armonioase; responsabilitate socială; *adaptabilitate* – rezolvarea problemelor; testarea realității; flexibilitate; *controlul stresului* – toleranța la stres; controlul impulsurilor; *dispoziția generală* – fericire; optimism.

Daniel Goleman (2008) apreciază că principalele componente ale inteligenței emoționale sunt: încrederea în sine; autocontrolul; motivația; empatia; aptitudinile sociale.

Toate aceste capacități (componente ale EQ) pot fi formate, prin exercițiu, educație și autoeducație în acest sens, prin training-uri ținute de psihologi, structurate pe dezvoltarea fiecărei laturi sau scale ale inteligenței din cele enumerate mai sus (Negrescu, 2012). Ideea de a asista clienții în procesul de găsire a celor mai potrivite căi de rezolvare a dificultăților și de formare a unor abilități care le sunt necesare pentru a obține succesul pe care și-l doresc (definit cât mai exact sub formă de obiective concrete, realiste și cuantificabile) nu este una nouă în psihoterapie, fiecare orientare propunându-și acest deziderat într-o formă sau alta, chiar dacă metodele uzitate au fost foarte diferite de la o școală la alta. Fiecare ne conducem viața utilizând o serie de strategii pentru a atinge anumite rezultate pe care ni le dorim. Aceste strategii au fost elaborate de cele mai multe ori *inconștient*, fără implicarea minții conștiente, însă, analizându-le, înțelegându-le, ni le putem asuma sau nu, conștient și voluntar. Dacă suntem mulțumiți de rezultatele obținute, le putem menține, însă dacă dorim să ne perfecționăm, să ne atingem potențialul maxim, vom fi nevoiți să ne schimbăm abordările, să le perfecționăm, să le cizelăm. Făcând același lucru vom ajunge aproximativ la același rezultat de fiecare dată. Doar utilizând *feedback*-ul primit ca o modalitate de a învăța din greșeli, vom evolua. Un prim pas în direcția schimbării strategiilor este conștientizarea acestora și înțelegerea profundă a modului în care ele ne influențează rezultatele. Acest fapt înseamnă acceptarea principiului – cheia succesului se află în noi înșine, nu în afara noastră. Această noțiune se poate traduce prin termenul de *locus of control*, aparținându-i psihologului american Rotter (1993), care a sugerat că diferențele în ceea ce privește perseverența oamenilor în confruntarea cu obstacolele care le ies în cale apar ca rezultat al percepției locului de control de către fiecare în parte. Este vorba de gradul în care fiecare individ percepe evenimentele existenței sale ca fiind dependente de propriile calități și defecte (control intern) sau ca fiind sub controlul altora (imprevizibile, supuse hazardului, control extern).

Cercetările lui Rotter au permis observarea faptului că reacțiile în fața eșecului, precum și dificultățile, sunt diferite, în funcție de locul de control. Persoana care apreciază că deține controlul asupra destinului său se consideră responsabilă și luptă împotriva dificultăților cu energie sporită. Cel care consideră, dimpotrivă, că eșecul profesional, șomajul nu îi sunt imputabile și că el este o victimă (a contextului, a crizei economice) va fi probabil mai puțin stresat de dificultățile pe care le întâmpină, însă, în egală măsură, va fi mai demotivat. Pentru multe persoane, șansa de a intra în viața activă, de a-și păstra locul de muncă, de a obține o promovare par să fie guvernate de cauze ce nu țin de efortul individual. Persoanele cu un loc de control intern sunt mai active în modul în care își urmăresc atingerea obiectivelor, au mecanisme de gândire mai sănătoase și tind să-și păstreze motivația în ciuda confruntării cu diferite tipuri de obstacole (pentru că au convingerea că depinde de ei să le depășească) și sunt mai puțin influențate de factori externi. Persoanele cu

un loc de control intern au avantajul (și dezavantajul în același timp) că în funcție de expectațiile lor cu privire la soluționarea unor probleme (așteptări pozitive sau negative), corelate cu încrederea în forțele proprii, transmit un mesaj inconștient interlocutorului și îl influențează în direcția pe care și-o doresc. Persoanele cu un loc de control extern tind să-și găsească preocupări care să-i ajute să-și raționalizeze, să-și justifice credințele (cred în horoscop, în forme de ghicire a viitorului, în magie, farmece etc.). Cei cu un loc de control intern, considerând că succesul depinde de ei, tind să depună mai mult efort să se perfecționeze, să se cunoască, să-și dezvolte aptitudinile. Evaluarea competenței emoționale ne obligă să ținem cont, după Bar-On, de motivația pentru eficiență a individului, de disponibilitățile existente la acea persoană și de valorile și credințele pe care le aduce persoana în experiențele emoționale pe care le traversează.

Locul de control transpare evident în modul în care ne exprimăm în diferite contexte, care relevă o serie de concepții, scheme cognitive, credințe („am avut ghinion” – extern, „oamenii își fac cu mâna lor...” – intern, „profesorul a fost nedrept” – extern, „nu a reușit pentru că nu a știut să profite de...” – intern, „succesul presupune muncă” – intern – „trebuia să se întâmple, a fost mâna destinului” – extern, „omul de rând nu poate influența... suntem prea mici ca să...” – extern, „cum îți așterni, așa dormi” – intern etc.). Limbajul este deosebit de important, este viața noastră. Ceea ce putem spune este ceea ce putem gândi și ceea ce putem face. De aceea merită să depunem efort în direcția înțelegerii și stăpânirii structurii limbajului nostru. Ne vom crește implicit randamentul în activitatea și capacitatea de a comunica. Este interesant însă de văzut în ce măsură locul de control se exteriorizează la nivel nonverbal, pentru că putem, la nivel empiric, să presupunem că persoanele cu un loc de control intern transmit nonverbal mai multă siguranță de sine, poate chiar un anumit nivel de ascendență atunci când interacționează cu cineva.

Este adevărat că nu putem aborda problematica locului de control, fără să o integrăm în domeniul mai vast al gândirii pozitive. Observațiile empirice și cercetările științifice, așa cum remarcă Irina Holdevici (2000), arată că oamenii cu gândire pozitivă se descurcă mai bine în situații dificile, au o mai mare capacitate de efort fizic și intelectual, rezistă mai bine la situații stresante și la îmbolnăviri, obțin rezultate superioare față de alți oameni cu aptitudini asemănătoare. Gândirea pozitivă este o atitudine care permite omului să descopere mai ușor părțile bune ale unei situații și să găsească mai repede soluții optime la problemele cu care se confruntă. Sunt deci câteva variabile care influențează emoția, ce țin de personalitate și care ne determină să privim emoția ca o variabilă dependentă: „ierarhizarea scopurilor, sistemul de convingeri despre sine și despre lume, nevoile individuale, resursele și solicitările din partea mediului, relațiile individului cu mediul și procesele de cunoaștere, evaluare și adaptare” (Lazarus, Richard, 2011). Este evident, dacă aruncăm o privire în jur, că sunt indivizi, care, deși se confruntă cu diferite tipuri de probleme, reușesc în decursul vieții să-și mențină o funcționare psihică echilibrată și armonioasă, în timp ce alții dezvoltă o gamă largă de suferințe, afecțiuni și patologii. Cu toții suntem bombardați de tot felul de factori nocivi de ordin fizic

(radiații, substanțe nesănătoase din alimente, sedentarism) și psihic (presiune profesională, șomaj, solicitări în plan familial etc.). Pe de o parte, atitudinea interioară, modul în care gândim și simțim face diferența. Pe de altă parte, atitudinea față de acești factori, modul în care știm să luptăm activ și constructiv împotriva lor, atât cât ne stă în putere ne influențează sănătatea. Spre exemplu, confrunțați cu succesul unui cunoscut, două persoane pot trăi emoții diametral opuse. Cineva ar putea trăi bucurie pentru succesul celuilalt și ar putea interpreta acest succes ca o dovadă a faptului că se poate, reprezentând un imbold motivator inclusiv pentru propria persoană. Altcineva ar putea trăi sentimentul de invidie sau de gelozie, sau ură, fiecare dintre aceste emoții generând alte efecte, mobilizatoare sau demobilizatoare, sănătoase sau nesănătoase. Nu negăm aici și importanța factorilor genetici, dar amintim că sunt și cercetători care au mers până la a afirma că modalitatea noastră de a gândi influențează activarea selectivă a anumitor gene, pozitive sau negative. Dacă, pe de altă parte, ne gândim la performanță, de cele mai multe ori, dacă întrebi un expert cum a ajuns în vârf, cum a atins un nivel înalt de performanță, nu vom primi niște răspunsuri precise, cum poate ne-am aștepta și asta nu pentru că expertul ar fi rău-voitor, ci pentru că de cele mai multe ori strategiile (de succes sau de eșec în egală măsură) rămân inconștiente. Pornind de la această idee, utilizând marea varietate de informații și metode de cercetare, credem ca vom fi capabili să identificăm măcar o parte din factorii implicați în succes și prin intermediul programului să putem asista indivizii în a-și crea deprinderile succesului. Cu toții ne-am dori să ne bucurăm de succes în tot ceea ce întreprindem, să ne îndeplinim visele, însă nu toți știm ce ar trebui să facem pentru asta. Vedem în jurul nostru că unii au mai mult succes decât alții. Putem observa că sunt persoane care din teama de eșec sau din lipsă de încredere în forțele proprii suferă înfrângere după înfrângere, în ciuda faptului că destinul le-a dat o serie de șanse, pe care însă nu le-au fructificat fie pentru că nu le-au văzut, fie că nu au știut cum să o facă. Pe de altă parte, sunt oameni care reușesc tot ceea ce își propun, cu o aparentă lejeritate. Este norocul și ghinionul de vină pentru asta? Cu siguranță că nu, și putem emite ipoteza că această siguranță sau nesiguranță de sine este legată de inteligența emoțională și că ea se exteriorizează la nivel nonverbal. Oamenii de știință au observat că oamenii de succes au avut și ei la fel de multe eșecuri ca și ceilalți, care dintr-un motiv sau altul s-au ratat. Se pare că ceea ce îi diferențiază sunt anumite trăsături de personalitate, pattern-uri atitudinale, comportamentale sau de gândire, felul de a simți, a interpreta și a se raporta la ceea ce se întâmplă în jurul lor.

2. OBIECTIVE ȘI IPOTEZE

Având în vedere aceste considerente, pornind de la *obiectivul* de a investiga legătura dintre cele două concepte, a căror problematică a fost expusă mai sus, am lansat *ipoteza* că un grad crescut de dezvoltare a inteligenței emoționale corelează cu un loc de control preponderent intern.

3. METODOLOGIE

Au fost aplicate următoarele instrumente: *Chestionarul lui J.B. Rotter de evidențiere a locului de control*, care cuprinde 29 de itemi, dintre care 23 vizează direct LOC, iar 6 itemi au fost incluși de autor pentru a face mai ambiguu scopul testului și *Inventarul nivelului de inteligență emoțională* – Robert Wood și Harry Tolley, care conține subteste situaționale de autoevaluare specifice fiecărei dimensiuni a inteligenței emoționale: *autoreglare* (24 de itemi); *conștiință de sine* (36 de itemi); *motivație* (24 de itemi); *empatie* (24 de itemi); *abilități sociale* (18 itemi). Pentru fiecare dimensiune în parte, autorii au delimitat anumite laturi care reprezintă subdimensiunile constructelor respective, construind câte un subtest a câte șase itemi pentru fiecare dintre acestea. Testul are în total 126 de itemi cu trei variante de răspuns date și cotate cu 0 – scăzut, 1 – mediu, 2 – ridicat în funcție de gradul de dezvoltare a trăsăturii respective.

Instrumentele au fost aplicate pe un lot de 120 de subiecți, cu vârsta cuprinsă între 18 și 60 de ani. Dintre aceștia, 51 (42,5%) sunt de sex masculin și 69 (57,5%) de sex feminin. 90 (75%) dintre participanți locuiesc în mediul urban (75%), iar 30 (25%) în mediul rural, 91 (75%) au studii superioare: 31 au absolvit psihologia, 28 o facultate de profil economic, 19 dreptul și 13 sunt absolvenți de politehnică.

4. REZULTATE

Această presupunere a fost testată și validată (coeficientul *Pearson Chi-Square* este de $0,000 < 0,021$), comparându-se statistic scorurile la EQ cu cele obținute la testul de loc de control – vezi Tabelul nr. 1.

Tabelul nr. 1

		EQ_TOTAL	LC_EX
EQ_TOTAL	Pearson Correlation	1,000	-,294**
	Sig. (2-tailed)	,	,001
	N	125	125
LC_EX	Pearson Correlation	-,294**	1,000
	Sig. (2-tailed)	,001	,
	N	125	125
** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).			
LEGENDĂ: EQ_TOTAL – scorul total la inteligență emoțională; LC_IN – scorul la loc de control extern			

De altfel, și un studiu publicat de Barbuto & Story (2010) a raportat o asociere înaltă între inteligența emoțională și locul de control. În cazul locului de control extern, corelația este semnificativă, dar invers proporțională – (coeficientul *Pearson Chi-Square* este de $0,011 < 0,001$), așa cum se poate observa în Tabelul nr. 2.

Tabelul nr. 2

		EQ TOTAL	LC IN
EQ TOTAL	Pearson Correlation	1,000	,343**
	Sig. (2-tailed)	,	,000
	N	125	125
LC IN	Pearson Correlation	,343**	1,000
	Sig. (2-tailed)	,000	,
	N	125	125

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

LEGENDA: EQ_TOTAL – scorul total la inteligență emoțională; LC_IN – scorul la loc de control intern

Dintre componentele inteligenței emoționale, luate separat, cele care corelează puternic cu un loc de control intern (coeficientul *Pearson Chi-Square* este de $0,000 < 0,001$) sunt: capacitatea de autoreglare, cea de automotivare și conștiința de sine. În cazul locului de control extern, situația se repetă, dar corelația este invers proporțională (coeficienții *Pearson Chi-Square* sunt de $0,002, 0,001, 0,000 < 0,001$). Empatia și abilitățile sociale nu par a influența percepția locului de control. Aceste corelații sunt expuse în Tabelul nr. 3.

Tabelul nr. 3.

		Correlations						
		eq_i	eq_ii	eq_iii	eq_iv	eq_v	lc_ex	lc_in
eq_i	Pearson Correlation	1	.590**	.583**	.512**	.276**	-.284**	.318**
	Sig. (2-tailed)		.000	.000	.000	.001	.001	.000
	N	131	131	131	131	131	131	131
eq_ii	Pearson Correlation	.590**	1	.694**	.643**	.274**	-.308**	.344**
	Sig. (2-tailed)	.000		.000	.000	.002	.000	.000
	N	131	131	131	131	131	131	131
eq_iii	Pearson Correlation	.583**	.694**	1	.648**	.192*	-.310**	.345**
	Sig. (2-tailed)	.000	.000		.000	.028	.000	.000
	N	131	131	131	131	131	131	131
eq_iv	Pearson Correlation	.512**	.643**	.648**	1	.304**	-.074	.125
	Sig. (2-tailed)	.000	.000	.000		.000	.402	.153
	N	131	131	131	131	131	131	131
eq_v	Pearson Correlation	.276**	.274**	.192*	.304**	1	-.185*	.206*
	Sig. (2-tailed)	.001	.002	.028	.000		.035	.018
	N	131	131	131	131	131	131	131
lc_ex	Pearson Correlation	-.284**	-.308**	-.310**	-.074	-.185*	1	-.942**
	Sig. (2-tailed)	.001	.000	.000	.402	.035		.000
	N	131	131	131	131	131	131	131
lc_in	Pearson Correlation	.318**	.344**	.345**	.125	.206*	-.942**	1
	Sig. (2-tailed)	.000	.000	.000	.153	.018	.000	
	N	131	131	131	131	131	131	131

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

LEGENDA: eq_i – autoreglarea; eq_ii – conștiința de sine; eq_iii – motivația; eq_iv – empatia; eq_v – abilități sociale; lc_ex – loc de control extern; lc_in – loc de control intern

5. CONCLUZII

Din datele expuse mai sus, am văzut că un grad crescut de dezvoltare a inteligenței emoționale corelează cu un loc de control preponderent intern, corelațiile fiind calculate având un eșantion de 120 de subiecți, cu vârsta cuprinsă între 18 și 60 de ani. Era de așteptat ca persoanele cu un loc de control intern să fie mai conștiente de propriile calități și defecte, să-și gestioneze mai bine emoțiile și să dispună de o capacitate de automotivare mai crescută, ceea ce creează premise favorabile pentru atingerea scopurilor propuse, fie că sunt de natură personală, fie profesională. De altfel, odată ce ești conștient de tine însuși, este mai facil să fii capabil să-ți alegi niște obiective potrivite, pe de o parte, de natură a-și valorifica atu-urile pe care le cunoști, și pe de altă parte, pline de sens pentru tine, în concordanță cu valorile în care crezi.

Din moment ce persoanele cu un nivel superior de dezvoltare a inteligenței emoționale au convingerea interioară că succesul depinde de propriile acțiuni și de propriile forțe, este probabil ca ei să aibă mai mult succes în ceea ce întreprind, acesta fiind subiectul unei cercetări viitoare. Este interesant, de asemenea, de văzut dacă corelațiile se vor menține, având în vedere o abordare mai largă asupra populației române.

Această lucrare este elaborată și publicată sub auspiciile Institutului de Cercetare a Calității Vieții, Academia Română, ca parte din proiectul co-finanțat de Uniunea Europeană prin Programului Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007–2013, în cadrul proiectului Pluri- și interdisciplinaritate în programe doctorale și postdoctorale Cod Proiect POSDRU/159/1.5/S/141086.

Primit în redacție la: 27.08.2014

BIBLIOGRAFIE

1. BAGLEY, J., MANELIS, L., *Effect of awarness on an indicator of cognitive load*, Perceptual and Motor Skills, **49**, 1979.
2. BAR-ON, REUVEN, PARKER, JAMES, *Manual de inteligență emoțională. Teorie, dezvoltare, evaluare și aplicații în viața de familie, la școală și la locul de muncă*, București, Editura Curtea Veche, 2012.
3. BARUTO, J., STORY, J., *Antecedents of emotional intelligence – an empyrical study*, Journal of Leadership Education, **9**, 2010.
4. BRADBERRY, TRAVIS, GREAVES, JEAN, *Tot ce trebuie să știi pentru a-ți folosi eficient EQ-ul*, București, Editura Amaltea, 2008.
5. CARUSO, DAVID, SALOVEY, PETER, *Cum să dezvoltți și să folosești principiile esențiale ale conducerii cu ajutorul inteligenței emoționale*, București, Editura Business Tech, 2012.
6. CHELCEA, SEPTIMIU, IVAN, LOREDANA, CHELCEA, ADINA, *Comunicare nonverbală: gesturile și postura*, București, Editura comunicare.ro, 2005.
7. DIENER, E., SUH, E., LUCAS, R. și SMITH, H. L., *Subjective well-being: threee decades of progress*, Psychological Bulletin, **125**, 1999, p. 276–302.

8. FODOR, IULIA DANIELA, *Inteligența emoțională și stilurile de conducere*, București, Editura Lumen, 2009.
9. FRIEDLANDER, B., TOBIAS, S., ELIAS, M., *Inteligența emoțională în educația copiilor*, București, Editura Curtea Veche, 2007.
10. GARDNER, H., *Frames of mind: the theory of multiple intelligence*, New York, Basic Books, 1983.
11. GÂRLAȘU-DIMITRIU, ODETTE, *Empatia în psihoterapie*, București, Editura Victor, 2004.
12. GOLEMAN, DANIEL, *Inteligența emoțională*, București, Editura Curtea Veche, 2008.
13. GOLEMAN, DANIEL, *Inteligența emoțională în leadership*, București, Editura Curtea Veche, 2007.
14. GOLEMAN, DANIEL, *Working with emotional intelligence*, Editura Bantam Books, 1998.
15. GOLEMAN, DANIEL, *Inteligența emoțională, cheia succesului în viață*, București, Editura All, 2009.
16. HARTER, S., *Cognitive developmental processes in the integration of concepts about emotions and the self*, *Social Cognition*, 4, 1986, p. 119–151.
17. HOLDEVICI, IRINA, *Tratat de psihoterapie cognitiv-comportamentală*, București, Editura Trei, 2009.
18. HOLDEVICI, IRINA, *Gândirea pozitivă*, București, Editura DualTech, 2000.
19. GOLEMAN, DANIEL, *Inteligența emoțională*, București, Editura Curtea Veche, 2001.
20. GOLEMAN, DANIEL, BOYATZIS, RICHARD, McKEE, ANNIE, *Primal Leadership: realizing the power of emotional intelligence*, Harvard Business School Press, 2002.
21. KING, L. A., *Personal goals and personal agency: linking everyday goals to the future images of the self*, în M. KOFTA, G. WEARNY și G. SEDEK, *Personal control in action: cognitive and motivational mechanisms*, New York, Plenum Press, 1998.
22. LANE, R. D., SCHWARTZ, G. E., *Levels of emotional awareness: a cognitive developmental theory and its application to psychopathology*, *American Journal of Psychiatry*, 144, 1987, p. 133–143.
23. LAZARUS, RICHARD S., FOLKMAN, S., *The Concept of coping*, New York, Columbia University Press, 1991.
24. LAZARUS, RICHARD S., *Emoție și adaptare*, București, Editura Trei, 2011.
25. MAYER, JOHN D., SALOVEY, P., *Emotional Intelligence*, Baywood Publishing Co., Inc, 1990.
26. NEGRESCU, M., *Ipoteze privind influența inteligenței emoționale asupra comunicării nonverbale*, Conferința Internațională Educație și Creativitate pentru o Societate Bazată pe Cunoaștere, București, Editura Universității Titu Maiorescu, 2012.
27. PECK, M. SCOTT, *Drumul către tine însuși și mai departe. Evoluția spirituală într-o epocă a anxietății*, București, Editura Curtea Veche, 2011.
28. RIGGIO, R. E., *Assessment of basic social skills*, *Journal of Personality and Social Psychology*, 51, 1986.
29. ROCO, MIHAELA, *Creativitate și inteligență emoțională*, Iași, Editura Polirom, 2004.
30. ROCO, MIHAELA, *Creativitate individuală și de grup*, București, Editura Academiei, 1979.
31. ROCO, MIHAELA, *Stimularea creativității tehnico-științifice*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985.
32. ROGERS, CARL, *Client centred therapy. Its current practice, implications and theory*, Cestable London, 1981.
33. ROTTER, JULIAN, *Social Learning and Clinical Psychology*, Prentice-Hall, 1954.
34. ROTTER, JULIAN, *Generalized expectancies of internal versus external control of reinforcements*, *Psychological Monographs* 80 (whole no. 609), 1966.
35. ROTTER, JULIAN, *Expectancies – The history of clinical psychology in autobiography*, II, Brooks/Cole, 1993, p. 273–284.

36. SHAPIRO, LAWRENCE, *Inteligența emoțională a copiilor. Jocuri și recomandări pentru un EQ ridicat*, Iași, Editura Polirom, 2012.
37. SEGAL, JANE, *Dezvoltarea inteligenței emoționale*, București, Editura Teora, 1999.
38. STEIN, STEVEN, BOOK, HOWARD, *Inteligența emoțională și succesul vostru*, București, Editura All, 2007.
39. SPECE, S. A., HUNTER, M. D., FARROW, T. F. D, GREEN, R. D., *A cognitive neurobiological account of deception: evidence from functional neuroimaging*, Philosophical Transactions of the Royal Society of London, 2004.
40. TORRABADELLA, PAZ, *Inteligența emoțională la locul de muncă*, București, Editura All, 2009.
41. WOOD, R., TOLLEY, H., *Inteligența emoțională prin teste*, București, Editura Meteor Press, 2004.
42. WILSON, W., *Correlates of avowed happiness*, Psychological Bulletin, 67, 1967, p. 294–306.

REZUMAT

Articolul de față abordează conceptele de inteligență emoțională și de loc de control, așa cum sunt ele reflectate de literatura de specialitate în debutul unui studiu privitor la corelația dintre cele două. Cercetarea de față a lansat ipoteza conform căreia un grad crescut de dezvoltare a inteligenței emoționale corelează cu un loc de control preponderent intern. Au fost aplicate următoarele instrumente: *Chestionarul lui J.B. Rotter de evidențiere a locului de control*, care cuprinde 29 de itemi, dintre care 23 vizează direct LOC, iar 6 itemi au fost incluși de autor pentru a face mai ambiguu scopul testului și *Inventarul nivelului de inteligență emoțională* – Robert Wood și Harry Tolley, care conține subteste situaționale de autoevaluare specifice fiecărei dimensiuni a inteligenței emoționale: *autoreglare* (24 de itemi); *conștiință de sine* (36 de itemi); *motivație* (24 de itemi); *empatie* (24 de itemi); *abilități sociale* (18 itemi). Instrumentele au fost aplicate pe un lot de 120 de subiecți, cu vârsta cuprinsă între 18 și 60 de ani. Dintre aceștia, 51 (42,5%) sunt de sex masculin și 69 (57,5%) de sex feminin. 90 (75%) dintre participanți locuiesc în mediul urban (75%), iar 30 (25%) în mediul rural, 91 (75%) au studii superioare.

Presupunerea a fost testată și validată. Dintre componentele inteligenței emoționale, luate separat, cele care corelează puternic cu un loc de control intern sunt: capacitatea de autoreglare, cea de automotivare și conștiința de sine. În cazul locului de control extern, situația se repetă, dar corelația este invers proporțională. Empatia și abilitățile sociale nu par a influența percepția locului de control.

Este firesc ca persoanele cu un loc de control intern să fie mai conștiente de propriile calități și defecte, să-și gestioneze mai bine emoțiile și să dispună de o capacitate de automotivare mai crescută, ceea ce creează premise favorabile pentru atingerea scopurilor propuse, fie că sunt de natură personală sau profesională. De altfel, odată ce ești conștient de tine însuși, este de așteptat să fii capabil să-ți alegi niște obiective potrivite, pe de o parte, de natură a-și valorifica atu-urile, pe de altă parte, pline de sens pentru tine, în concordanță cu valorile în care crezi. Din moment ce persoanele cu un nivel superior de dezvoltare a inteligenței emoționale au convingerea interioară că succesul depinde de propriile acțiuni și de propriile forțe, este de așteptat ca ei să aibă mai mult succes în ceea ce întreprind, acesta fiind subiectul unei cercetări viitoare. Toate aceste capacități, componente ale inteligenței emoționale, pot fi formate, prin exercițiu, educație și autoeducație în acest sens, prin training-uri susținute de psihologi specializați, structurate pe dezvoltarea fiecărei laturi sau scale ale EQ.

DENTAL ANXIETY

SEBASTIAN VAIDA*
Universitatea „Babeş-Bolyai”

Abstract

Purpose: This paper reviews the connection between patients' thinking style and dental anxiety. **Materials and methods:** We used a correlational research design to study the connection between dental anxiety and patients' thinking style as measured in their irrational beliefs. Then, a multiple regression was computed, with a significance level set at .001, to test whether the number of dental checks and the thinking patterns has any influence on the dental anxiety of the patients. **Participants:** A number of 241 participants responded to this survey, aged 15-65 ($m=25.94$), from several cities in Romania. From the beginning, we aimed at this large and heterogeneous group, in order to be able to generalize the results. **Measures:** We used two main scales in order to measure the concepts previously mentioned: the Dental Anxiety Scale and the Attitude Beliefs Scale. **Results:** Our investigation showed a strong positive correlation, $r(239) = .66, p < .001$, between irrational beliefs and dental anxiety, a strong negative correlation, $r(239) = -.222, p < .001$, between the number of visits to the dentist and the dental anxiety. The multiple regressions we computed proved that the number of dental checks and the irrational beliefs account for 46.1% of the variability of the dental anxiety. **Conclusion:** The present study shows that there is a strong connection between the numbers of dental checks, irrational beliefs and dental anxiety, with important influences on patients' dental and general health.

Cuvinte-cheie: anxietate, convingeri, educație stomatologică, anxietate stomatologică, sănătate orală.

Keywords: anxiety, beliefs, dental education, dental fear, oral-health.

1. INTRODUCTION

We know from previous studies that dental anxiety is associated with catastrophic and negative thoughts (Kent & Gibbons, 1987; De Jongh & Ter Horst, 1993) and we set out to verify this hypothesis, while considering De Jongh & al.'s (1994) observation that many studies are done on student population and therefore the results are less likely to be extended to a general population.

Some call it anxiety, others call it fear or phobia. Either way, there is a general confusion when it comes to defining this notion and many people use it interchangeably. This is why we believe that a clarification is needed in order to better understand the concept.

* Universitatea „Babeş-Bolyai”, Facultatea de Psihologie și Științe ale Educației, Departamentul de Psihologie, Strada Republicii nr. 37, cod 400015, Cluj-Napoca, România; e-mail: sebastianvaida@psychology.ro.

Dental fear is a very common phenomenon that can appear as a reaction triggered by certain dental procedures (Răducanu *et al.*, 2009). It is a fight or flight reaction to a known danger (e.g. “I know what the doctor will do! I’ve been through this before and I am afraid!”), which can range from nervousness and anxiety to dental phobia. It is also considered the main barrier in the successful completion of the dental treatment.

Similar to dental fear is dental phobia, yet it is a lot stronger, because those suffering from this type of phobia will do anything to avoid dental treatment, until a real physiological problem occurs. Basically, dental phobia can be defined as a barrier in seeking dental services that can be seen in children, adolescents and adults as well. In a more scientific approach, dental phobia is defined in the Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM) as a pronounced and persistent fear that is excessive or irrational. Furthermore, the persons suffering from this fear acknowledge the irrationality of this fear.

Anxiety, generally speaking, can be analysed from two perspectives: as a trait or as a state. Trait anxiety is a general tendency to respond anxiously to stimuli perceived as threatening, while state anxiety is an emotion or transitory condition of the organism, with a subjective perception of this nervousness (Spielberger, 1983). Specifically, dental anxiety is the reaction to an unknown danger that occurs especially in new situations and experiences.

In terms of prevalence, according to DSM-IV-TR, dental fear is present in 24.7% of general population, slightly lower than the fear of physical injuries (27.2%) or fear of heights (30.8%). Dental phobia, on the other hand, accounts for 3.7% of the general population, a bit higher than heights phobia, which is 3.1% (Oosterink *et al.*, 2011). Other studies state that dental anxiety can range anywhere from 4 to 20% (Rafique, Banerjee & Fiske, 2008).

So what are the possible situations that can trigger this dental fear? In order to find the possible answers, we looked at both the scientific data and to the patients’ replies. Some of the most common triggers are considered to be the previous traumatic dental experiences (Berggren & Meynert, 1984) and a possible PTSD, the careless attitude of the dentist (Weiner *et al.*, 1999), and learning through observation (observing the behaviour and attitudes of family, friends, and media or listening to “horror” dental stories). Either way, we stress the fact that such situations can only trigger and not determine the dental fear, anxiety or phobia. And we base our conviction on the Rational Emotive Behaviour Therapy (REBT) developed by Albert Ellis in the ’80s. This theory states that the events we encounter every day can only trigger some consequences and, in fact, it is our interpretation of these events that determine the way we feel or behave. In terms of this research, the dental fear, anxiety or phobia that some patients experience are determined only by their thoughts. In other words, we are the only ones responsible for the way we feel and behave (Ellis, 1979). In this approach, the reasons for developing dental anxiety reside in the way people interpret dental situations and experiences

and not in the events themselves. And the plus to this view is that patients can learn to control their feelings and behaviours and feel less anxious, or even relaxed when visiting the dentist.

Methodology

Participants

A number of 241 participants responded to this survey, aged 15–65 ($m = 25.94$), from several cities in Romania. Out of this total, 70% (169 respondents) were women and 30% (72 respondents) were men; 31.5% reported having high school studies, 52% university studies and 16.5 post-university studies.

Instruments

Dental fear can be measured with several instruments, ranging from psychometric ones to visual instruments (Facial Images Scale, Dental Fear Images Test) and behavioural assessments (Frankl Behavioral Assessment Scale). For this study, we used two psychological instruments, the Dental Anxiety Scale (Corah *et al.*, 1978) and Attitude Beliefs Scale (DiGiuseppe *et al.*, 1988).

The Dental Anxiety Scale is a reliable and valid instrument for measuring the dental anxiety of patients. It consists of 4 items measuring the way people feel in different situations (e.g., “When you are waiting in the dentist’s office for your turn in the chair, how do you feel?”), on a 5-point Likert scale ranging from “relaxed” to “extremely anxious”. The internal consistency of the scale for this population was .92, which is higher than in the original version of the scale (.86).

The Attitude Beliefs Scale is also a very widely used and valid instrument measuring the rational and irrational beliefs of the respondents. The scale comprises of 72 items, 36 for rational beliefs and 36 for irrational beliefs, with four subscales measuring the concepts of low frustration tolerance, self-downing, awfulizing and demandingness. From this total of 72 items, we depicted 8 items, with 2 items from each of the four categories from above. The reason we chose 8 items was to ensure a short time of completion. The good psychometric properties of the scale allows for the use of fewer items. We decided to choose for this study two items for each category (low frustration tolerance, self-downing, awfulizing and demandingness), one measuring rational beliefs, the other one irrational beliefs. The internal consistency of these 8 items for this population was .63, which was slightly lower than the one reported by the authors that translated and adapted the scale for the Romanian population (.87) or the internal consistency of the subscales (low frustration tolerance – .72; self-downing – .79; awfulizing – .67; and demandingness – .60). This can be explained by the smaller number of items (8 compared to 72).

Procedure

In order to investigate whether there is really a connection between the way people think and the way they feel and behave, we did an online survey called “Are You Afraid of Dentists?” The first part of the study covered the demographic data, with information about the participants’ age, gender, city, studies and occupation.

In the second part we asked the participants how many times a year they have a dental check and, we asked the participants what were the reasons they avoid visiting the dentist, if any. The reasons named by the participants were: fear of pain (20% of the respondents), costs (13%), sounds or smells (11%), lack of time (9%), possible bad news (8%), fear of unknown (7%), childhood trauma or stories (7%), fear of critiques (6%), intrusive situations (5%), lack of patience (4%), bad dental services (4%) and other reasons (4%). And, in the third part of the survey, we applied the items of two scales: the Dental Anxiety Scale (Corah *et al.*, 1978) and the Attitude Beliefs Scale (DiGiuseppe *et al.*, 1988).

The participants to the study were asked to fill in the data of the anonymous scale, we gathered the data in several weeks and were supported in this endeavour by a group of dedicated professionals in the field of dentistry, who helped us by kindly asking their patients to complete the survey. We then used the SPSS program to analyse the information. Several tests were used to verify the hypothesis of the study.

For the second part of the study, when we asked the participants how many times a year they visit the dentist, we did a multiple regression to test whether the number of dental checks and the thinking patterns has any influence on the dental anxiety of the patients.

Results

Table no. 1 shows the means and standard deviations for the participants on the two tests (dental anxiety and irrational beliefs). We found that the two variables were strongly and positively correlated $r(239) = .66, p < .001$, two-tailed (table no. 1). This suggests that people with higher levels of irrational beliefs feel more anxious about their dental experiences. This correlation though, proves only that there is a link between the level of irrationality and the level of dental anxiety, without indicating anything about the causality between those two concepts.

Table no. 1
Means and Standard Deviations for the Participants on Two Measurements
and Correlations Between Measures

Means and standard deviations			
Measure	Mean	Standard Deviation	N
Dental Anxiety	9.83	4.31	241
Irrational Beliefs	10.71	4.84	241
Correlations between measures			
Measure	Dental Anxiety	Irrational Beliefs	
Dental Anxiety	1	.668**	
Irrational Beliefs	.668**	1	

p < .001

Another aspect we investigated was the connection between the number of visits to the dentist and the dental anxiety, in which case we found a weak negative correlation $r(239) = -.222, p < .001$, two-tailed (table no. 2). From the multiple

regressions we computed, we found that the number of visits to the dentist has little influence on the dental anxiety patients experience. This is contrary to many data from the literature, stating that the patients that do not visit their dentist at all or they do this only once a year are more likely to experience dental anxiety for these situations than those patients that visit their dentist on a regular base. This can be explained via many theories, ranging from habituation ones (Peretz & Mann, 2000) to progressive desensitization (Clay, 2000). Visiting their dentist on a regular basis means that they get more acquainted with the procedures that take place in the dental office and realize that these serve their best interest. The data we achieved will need further investigations to clarify the findings.

Table no. 2
Correlation between number of visits and dental anxiety

Measure	Number of visits	Dental Anxiety
Number of visits	1	-.222**
Dental Anxiety	-.222**	1

p < .001

As for the reasons the participants avoid visiting the dentist, they ranged from “fear of pain” (20%) to “bad dental services” (4%) (Table no. 3). In the economy of this research, such information can prove useful for understanding some of the factors that can trigger (yet not determine) dental anxiety and will be discussed in the Conclusions part.

Table no. 3
Reasons for Avoiding Dental Controls

Fear of pain – 20%	Childhood traumas or stories – 7%
Costs – 13%	Fear or shame of criticism – 7%
Sounds or smells – 11%	Intrusive or uncomfortable situations – 6%
Lack of time – 9%	Lack of patience (to wait) – 5%
Possible bad news – 8%	Bad dental services – 4%
Fear of unknown – 7%	Other reasons – 4%

One last issue we approached was to investigate whether there are any significant differences in terms of dental anxiety according to gender. Analysing the data for this sample, we concluded there are no such differences (Table no. 4), which supports previous research (Settineri, Tati & Fanara, 2005).

Table no. 4
Means and Standard Deviations for the Participants according to Gender.
Independent Samples T-test

Gender	Mean	Standard Deviation	N
Males	9.54	4.49	72
Females	9.95	4.23	169
F		Sig.	
.265		.505	

p < .05

Discussion

We showed in the Results part that the two independent variables alone (number of visits and irrational beliefs) explain 46.1% of the variability of the dental anxiety. In other words, almost half of the dental anxiety felt by the participants can be explained by the way they think and how often they visit the dentist. From the multiple regressions we computed, we found that the number of visits to the dentist has an influence on the dental anxiety patients have. The patients that do not visit their dentist at all or they do this only once a year are more likely to experience dental anxiety for these situations than those patients that visit their dentist on a regular base (two to six or more times a year). This can be explained via many theories, ranging from habituation ones (Peretz & Mann, 2000) to progressive desensitization (Clay, 2000). Visiting their dentist on a regular basis means that they get more acquainted with the procedures that take place in the dental office and realize that these serve their best interest.

These results are consistent with other similar research showing a connection between the numbers of visits and dental anxiety or oral hygiene (DeDonno, 2012) or between the thinking pattern and dental anxiety (De Jongh *et al.*, 1994). We believe that these results have important applications in the field of personal development. Patients can be taught to change the way they feel and perceive dental experiences and thus decrease their dental anxiety, with medium and long term benefits on their dental and general health (CDC, 2004) and also on their social and psychological aspects (DeDonno, 2012). There are four categories of solutions to this problem: psychological solutions (e.g. the way that the dentist communicates the solution); technological based solutions (e.g. modern equipment that can reduce the pain experienced by the patients); medical based solutions (e.g. use of anaesthesia to reduce pain or discomfort) and environmental solutions (e.g. use of proper colours, images, smells, sounds etc.). The one we recommend for the long term changes is the psychological solution, since it will help patients not only “feel better” but rather “get better” and experience lower or no dental anxiety.

These recommendations are congruent with the data presented in table no. 4, which shows that the reasons patients avoid dental controls are, for the most part, mental ones (e.g. fear of pain, of unknown or fear of criticism). All these can be changed with cognitive-behavioural techniques from the REBT theory (Ellis, 1979), such as cognitive restructuring, mental imagery, relaxation techniques, shame-attacks, etc. Using such techniques, the patients can help themselves overcome their fears and seek the proper type of dental help when needed. Otherwise, most of the patients with high dental anxiety will postpone and procrastinate their dental treatments until too late, with very high costs, both for their health and financially speaking.

These results have implications for patients and doctors as well. We believe that it is the responsibility of patients to look for their health and to seek professional dental help when needed. This means having at least two dental controls per year. This way, many dental problems can be discovered in time and thus minimize health costs and save billions of dollars a year in treatment costs (Dolatowski,

2008). It also means reading about what dental procedures mean, thus changing dysfunctional and unrealistic ideas and lowering dental anxiety. On the other side, dentists have to invest their time in educating their potential clients. Even though this might seem a waste of time, on the long run it is the smartest thing to do, because an educated client is the less costly one, both in terms of costs and time invested in the treatment.

If we are to verify the main reasons that patients plead against dental controls, we can disband any of these justifications with strong arguments. Fear of pain might have been a solid argument decades ago in dental services, but it certainly isn't nowadays, when the latest, state of the art equipment is used in order to alleviate or avoid pain in dental interventions. A small amount of fear can be adaptive, because it enables people to avoid dangerous situations. However, when such fear interferes with daily routines or behaviours like seeking professional help, it must be regarded as being irrational and maladaptive (Dryden & DiGiuseppe, 1990). Fear of unknown can be easily surpassed with better communication between doctors and patients. Dentists have to start looking at their patients as individuals (Yamalik, 2011) with real needs, including the need to know. Same rule applies for the fear or shame of criticism. If communication is improved, doctors should be able to talk to their patients without criticizing, thus increasing the likelihood of patients seeking help and trusting their dentists. As for the other reasons mentioned, they have solutions belonging to other categories than psychological ones and are of a lesser interest for this research.

To conclude, we found out that dental anxiety is influenced by the way patients think about their dental experiences (real or imagined) and the number of visits they pay to the dentist. We proved this by computing a multiple regression, where the independent variables were the irrational beliefs and the number of dental visits, and the model explained 46.1% of the variability of the dental anxiety. We found no significant gender differences between men and women concerning their dental anxiety and we also found some of the reasons patients avoid going to the dentist and suggested possible solutions to the problem and made some recommendations for patients and dentists as well, such as seeking and offering information, restructuring maladaptive ideas and improving dentist-patient communication.

Received at: 17.VI.2014

REFERENCES

1. BERGGREN, U. & MEYNERT, G., *Dental fear and avoidance: causes, symptoms, and consequences*, The Journal of the American Dental Association, **109**, 1984, p. 247–251.
2. CENTER FOR DISEASE CONTROL AND PREVENTION. ORAL HEALTH AND QUALITY OF LIFE, Available at: http://www.cdc.gov/oralhealth/publications/factsheets/sgr2000_fs5.htm, 2004.
3. CLAY, R. A., *The mental/dental connection*, Monitor on Psychology, **31**, 7, 2000, p. 52.
4. CORAH, N. L., GALE, E. N., & ILLIG, S. J., *Assessment of a dental anxiety scale*, Journal of American Dental Association, **97**, 5, 1978, p. 816–9.

5. DEDONNO, M. A., *Dental Anxiety. Dental visits and oral hygiene practices*, Oral Health Prevention Dentistry, **10**, 2012, p. 129–133.
6. DE JONGH A., & TER HORST G., *What do anxious patients think? An exploratory investigation of anxious dental patients' thoughts*, Community Dent Oral Epidemiol., **21**, 1993, p. 221–223.
7. DE JONGH, A., MURIS, P., HORST, G., VAN ZUUREN, F. G., & DE WIT, C. A., *Cognitive correlates of dental anxiety*, Journal for Dental Research, **73**, 2, 1994, p. 561–566.
8. DIGIUSEPPE, R., LEAF, R., EXNER, T., & ROBIN, M. V., *The development of a measure of rational/irrational thinking*, Paper presented at the World Congress of Behavior Therapy, Edinburg, Scotland, 1998.
9. DOLATOWSKI, T., *Confronting the burden of dental disease: employers hold key to lessening the effects*, Delta Dental, Available at: https://www.deltadental.com/DID_LessenBurdenDisease.pdf, 2008.
10. DRYDEN, W. & DIGIUSEPPE, R., *A primer on rational emotive therapy*, Champaign, IL, Research Press, 1990.
11. ELLIS, A., *The theory of rational emotive therapy*, in A. ELLIS, J. M. WHITELEY (Eds.), *Theoretical and empirical foundation of rational emotive therapy*, Monterey, CA, Brooks Cole, 1979.
12. KENT G., & GIBBONS R., *Self-efficacy and the control of anxious cognitions*, Behavioral Therapy Experimental Psychology, **18**, 1987, p. 33–40.
13. OOSTERINK, F. M., DE JONGH, A., HOOGSTRATEN, J., *Prevalence of dental fear and phobia relative to other fear and phobia subtypes*, European Journal of Oral Sciences, **117**, 2, 2011, p. 135–43.
14. PERETZ, B., MANN, J., *Dental anxiety among Israeli dental students: a 4-year longitudinal study*, European Journal of Dental Education, **4**, 3, 2000, p. 133–137.
15. RAFIQUE, S., BANERJEE, A., FISKE, J., *Management of petrified dental patients*, Dental Update, **35**, 2008, p. 196–198.
16. RĂDUCANU, A. M., FERARU, V., HERTELIU, C., ANGHELESCU, R., *Assessment of the prevalence of dental fear and its causes among children and adolescents attending a Department of pediatric dentistry in Bucharest*, Ohdmbosc, **8**, 1, 2009.
17. SETTINERI, S., TATI, F., FANARA, G., *Gender differences in dental anxiety: is the chair position important?* Journal of Contemporary Dental Practice, 2005 Feb. 15, **6**, 1, 2005, p. 115–22.
18. SPIELBERGER, C. D., *Manual for the State-Trait Anxiety Inventory (STAI)*, Palo Alto, CA: Consulting Psychologists, Press, 1983.
19. YAMALIK, N., *Dentist-patient relationship and quality care. Communication*, International Dental Journal, **55**, 2005, p. 254–256.

REZUMAT

Scop: Această lucrare dezbate legătura dintre stilurile de gândire ale pacienților și anxietatea dentară. Materiale și metode: Am utilizat un design de cercetare corelațional pentru a studia relația dintre anxietatea dentară și stilul de gândire al pacienților, măsurat prin convingerile lor iraționale. Ulterior, am realizat o regresie multiplă, la pragul de semnificație .001, pentru a testa dacă numărul de controale stomatologice și stilul de gândire are o influență asupra anxietății dentare a pacienților. Participanți: La acest studiu au răspuns un număr de 241 participanți, cu vârste cuprinse între 15–65 ani ($m = 25.94$), din mai multe localități mari din România. Încă de la început, am urmărit să avem un grup mare și eterogen, pentru a putea generaliza rezultatele. Măsurători: Am utilizat două scale pentru a investiga conceptele menționate. Scala anxietății dentare și Scala de atitudini și convingeri. Rezultate: Investigația pe care am realizat-o a arătat o corelație pozitivă puternică, $r(239) = .66, p < .001$, între convingerile iraționale și anxietatea dentară, o corelație negativă slabă, $r(239) = -.222, p < .001$, între numărul de vizite la dentist și anxietatea dentară. Regresiile multiple realizate au dovedit că numărul de controale stomatologice și convingerile iraționale răspund de 46.1% din anxietatea dentară. Concluzie: Acest studiu arată că există o legătură puternică între convingerile iraționale și anxietatea dentară, și una redusă între numărul de controale stomatologice și anxietatea dentară, cu influențe semnificative asupra sănătății dentare și generale ale pacienților.

INVIDIA ȘI GELOZIA – ANALIZĂ COMPARATIVĂ

ALINA MARIA ANDRIEȘ*

Școala Națională de Studii Politice și Administrative

Abstract

The article addresses the issue of envy and jealousy from a psychodynamic perspective. The first part of this study aims to define and describe envy, presents the envious–envied pair, the archetypal themes as well as the main defense mechanism associated with envy (the parting, the projection, the idealization, the persecution and the reactional formation). The second part of the paper includes the analysis of jealousy as it highlights its definitive elements. The final section of the article presents a comparative analysis between envy and jealousy, as well as a descriptive picture, portraying the five common themes of the two emotions, which we consider significant: the report with the Good Object, the tendency of action, the interpersonal relationship, the associated emotions and the person's stage of development. The psychological exploration of the utilized concepts has its basis on the relevant approaches and theoretical references from the specialized studies on the subject of envy and jealousy.

Cuvinte-cheie: invidie, gelozie, Celălalt, Umbră, Obiect bun, Obiect rău.

Keywords: envy, jealousy, the Other, Shadow, Good Man, Bad Object.

1. INTRODUCERE

În prezentul studiu, cadrul teoretic de referință în explorarea invidiei și geloziei îl constituie abordarea psihodinamică. Am utilizat atât conceptele specifice psihanalizei clasice (Obiect bun, Obiect rău, proiecție), cât și ale psihologiei analitice (Ego, Sine, Umbră), accentuând rolul inconștientului și al mecanismelor de apărare în trăirea invidiei și geloziei.

În studiile de specialitate (Ulanov, 2012; Jacoby, 1994; Lazarus, 2011; Klein, 2008; Salovey, 1990; Smith & Kim, 2007; Lelord & André, 2003), *invidia* este definită ca o emoție negativă, o trăire intensă și distructivă, experimentată în situația în care persoana se compară cu un Celălalt, într-o situație pe care subiectul o trăiește ca fiind concurențială.

Invidia este asociată cu dorința de a fi în locul Celuilalt și de a avea ceea ce aparține acestuia. În trăirea invidiei se manifestă dorința de a poseda, de a „smulge”, cu orice preț, calitățile și atributele dezirabile ale Celuilalt.

* Facultatea de Științe Politice, Strada Povernei nr. 6, sector 1, București, România, 010643; e-mail: alinaandri@yahoo.com.

În experimentarea invidiei, *tendința către acțiune* este relaționată cu *pulsiunea distructivă* (Klein, 2008; Lazarus, 2011; Ulanov, 2012): anihilarea Obiectului bun, pe care persoana nu-l poate avea pentru sine. Trăirea invidiei este mai intensă în situațiile în care invidiosul se implică activ în obținerea aceluși „ceva” deținut de un altul. Tendințele sau comportamentele distructive ale celui care invidiază pot fi: atacuri directe și indirecte, planuri gândite pentru devalorizarea persoanei, manipulare, ipocrizie, umilire, bârfă, degradare, denigrare, critică, sarcasm etc.

Atât invidia cât și gelozia apar în situațiile în care persoana se *compară* cu altcineva. Spre deosebire de gelozie, care implică prezența unei a treia persoane, invidia este trăită în relație diadică. Ne vom referi în cele ce urmează la perechea invidios–invidiat, la fundalul arhetipal și la mecanismele de apărare utilizate în trăirea invidiei.

2. INVIDIA

În experimentarea invidiei, central este *sentimentul de inferioritate* pe care persoana îl trăiește într-o situație în care se compară cu „celălalt”, pe care îl percepe ca fiindu-i superior. Din dorința de a egaliza situația, pe care o percepe ca fiind amenințătoare pentru sine, invidiosul se orientează către persoana invidiată cu ură, furie, ostilitate, resentimente și cu dorința de a distruge Obiectul (Obiectul bun, în termenii kleinieni) și avantajul celui alt. Celălalt este considerat vinovat pentru răul trăit de invidios.

Persoana invidiată poate fi ținta trăirilor distructive pentru unul sau mai multe dintre atributele sale fizice (frumusețe, carismă), atributele cognitive (istețime, inteligență), felul de a fi și aptitudinile individuale, reușita profesională (succesele obținute, statut), relații sociale (prieteni, colegi), relația de cuplu (familie) și/sau bunurile materiale pe care le deține.

Persoana invidiată simte invidia celor din jur și se simte amenințată în dreptul ei de „a fi”, devenind un simplu obiect, țintă a atacurilor distructive, goliță de realitatea ei psihologică. „Persoana este transformată într-un obiect de către cel care o invidiază (...) realitatea ei ca persoana este distrusă (...) Invidiatul nu mai există ca un subiect valid. Persoana invidiată este transformată într-un lucru, un simplu obiect al invidiei. Ea există doar în relație cu idealizarea și persecuția invidiosului, defensele tipice împotriva durerii declanșate de invidie” (Ulanov, 2012, p. 19–20).

Persoana care invidiază percepe situația de inegalitate în raport cu persoana invidiată și îl lovește pe celălalt în încercarea de a-i smulge „strălucirea”. Discursul interior al invidiosului este: „pentru că tu exiști, eu nu pot străluci; te urăsc pentru calitățile tale și le-aș dori pentru mine; pentru că nu le pot avea, te voi distruge”. Forța distructivă a invidiei ignoră întregul persoanei. Tot ce nu poate accepta cel care invidiază despre sine însuși tinde să fie atribuit persoanei invidiate. Invidiosul transformă subiectul invidiat într-un simplu obiect, suport al proiecțiilor sale.

2.1. FUNDALUL ARHETIPAL AL INVIDIEI: ARHETIPUL UMBREI ȘI COMPLEXUL DE INFERIORITATE

Ce se ascunde „în spatele” invidiei? Când și ce invidiem? În termenii psihoterapiei analitice, experimentarea intensă a invidiei apare când axa Eu–Sine este perturbată și conținuturile Umbrei invadează conștiința, fiind proiectate pe un suport extern (persoana invidiată). Cel care invidiază „nu se simte bine în pielea sa”, își dorește să fie în locul Celuilalt, altfel spus, nu se află în contact cu propriul Sine și cu resursele personale, nu se vede și nu se trăiește pe sine ca fiind „întreg”. După Jacoby (1994), cel care invidiază trăiește un complex de inferioritate: nefiind conștient de propria sa inferioritate, invidiosul atribuie Celuilalt propriile sale conținuturi psihice inconștiente terifiante, neaccesate și neacceptate.

Utilizăm conceptul de *Umbra* în sensul jungian al termenului (Jung, 2003, 2006; Jacoby, 1994; Kast, 2013; Samuels, 2013; Samuels, Shorter & Plaut, 2005), ca arhetip universal care include conținuturile psihice inconștiente neplăcute, penibile, traumatizante sau dureroase, dificil de acceptat și de integrat la nivel conștient de către persoană.

Conținuturile Umbrei sunt formate atât din elemente psihice inconștiente înnăscute (*umbra arhetipală*, imposibil de integrat, în întregime, de către Eu), cât și din conținuturile psihice refulate în inconștient, prin apărările Eului (*umbra personală*: trăirile și experiențele traumatizante din istoria de viață, dificil de gestionat la nivel conștient).

Din perspectivă jungiană, confruntarea cu Umbra reprezintă o cerință a individuării și a întregirii personalității: cunoașterea de sine și o viață psihică autentică se fundamentează pe capacitatea persoanei de a intra în contact cu tot ceea ce reprezintă ea ca întreg, pe integrarea și unificarea contrariilor, pe recunoașterea calităților și a defectelor, a resurselor și a limitelor, și presupune, implicit, (re)cunoașterea și acceptarea părților sale întunecate. Deși experimentată ca înfricoșătoare, întâlnirea cu Umbra are, ca prim beneficiu, șansa ființei umane de recuperare a energiei psihice asociate resurselor personale blocate în inconștient.

Conform lui Samuels, Shorter, & Plaut (2005, p. 185), „prin definiție, umbra este depozitarea a ceea ce este inacceptabil pentru conștiință. De aceea, ea este aptă pentru proiecție”.

Unul dintre principalele mecanisme utilizate de Eu pentru a aduce în conștiință conținuturile psihice ale umbrei este proiecția. Cu cât un conținut inconștient este mai ascuns și se află în umbra persoanei, cu atât acesta tinde să fie atribuit celorlalți, proiectat pe un suport extern. Pentru invidios, persoana invidiată reprezintă Obiectul rău, obstacolul în calea atingerii obiectivelor sale. În trăirea invidiei, cel care invidiază proiectează propriile conținuturi negative asupra invidiatului și se consideră îndreptățit să creadă că Celălalt este rău; proiectându-și propria răutate, Celălalt devine Răul și, prin urmare, invidiosul se simte îndreptățit în atacurile sale distructive.

2.2. PARALELE ÎN MITOLOGIE ȘI BASME

În abordarea psihodinamică, basmele constituie instrumente diagnostice și terapeutice, prin posibilitățile lor de reflectare a temelor arhetipale, a conflictelor și a conținuturilor psihice inconștiente. Materialul simbolic al basmelor și personajele cu structură arhetipală ilustrează dinamica relației conștient – inconștient și funcționează ca suport pentru proiecțiile individuale (Santagostino, 2008; Cashdan, 2009; Ulanov, 2012; Peseschkian, 2005).

Unul dintre basmele care reflectă tema invidiei și motivele arhetipale asociate acesteia este *Cenușăreasa*. Mama vitregă și cele două surori ale Cenușăresei o umilesc, ținând-o în cenușă și în mizerie, cu hainele zdrențuite, fac tot posibilul pentru a o denigra și a-i acoperi „strălucirea”, pentru că-i invidiază calitățile pe care ele nu le au: frumusețea, bunătatea, noblețea, demnitatea, smerenia; mai mult, strălucirea ei este stânjenitoare întrucât le amintește de propria urâtenie interioară (Umbră). Efortul de a distruge Obiectul invidiei este direct proporțional cu fuga persoanei de propria Umbră, de propriile trăsături și aspecte negative ale persoanei, inacceptabile la nivel conștient.

Așa cum subliniază Ulanov, „Povestea Cenușăresei este povestea invidiei (...). Așezată în cuibul ei de cenușă, ea ne vorbește de suferință în termeni arhetipali. Ea este, orice semnificație naturală sau supranaturală i-am atribui, Slujitorul Suferind (...) Ea este, de fapt, atât de mult însăși esența nobleței, încât putem accepta faptul că este o ființă invidiabilă și că este invidiată, de către mama vitregă și surorile sale, chiar și în starea sa, aflată în cenușă și praf, condamnată la slujire și suferință nesfârșită” (Ulanov, 2012, p. 15–16).

Cenușăreasa rezistă tuturor atacurilor, umilințelor și răutăților direcționate către ea, se agață de credință și speranță, și tocmai această rezistență în fața Răului simbolizează întregul basm: menținerea și rezistența Obiectului bun (lupta sa de a se păstra întreagă când cei din jur urmăresc s-o distrugă, vor s-o anuleze).

După Ulanov (2012), singura slăbiciune a persoanei invidiate este propria sa forță, faptul că este o „ființă invidiabilă” și că întruchipează toate atributele Obiectului bun: frumusețe, bunătate, iubire, devotament etc. În opinia aceluiași autor, principalele modalități ale persoanei invidiate de a face față atacurilor distructive ale invidiei sunt *rezistența* (menținerea relației) sau *fuga* (invidiatul fie este alungat sau este forțat să se ascundă, fie alege să plece, să iasă din relație și să „dispară” din ochii invidiosului).

Printre basmele care ilustrează tema invidiei și fuga persoanei invidiate de atacurile distructive, se numără „Fata babei și Fata moșneagului” și „Alba ca Zăpada”. În basmul „Fata babei și Fata moșneagului”, figura feminină centrală este fata moșneagului, care cumulează atributele feminității pozitive: invidiată pentru calitățile sale de către surori și mama vitregă, eroina este respinsă, umilită, atacată și într-un final, alungată de acasă. Basmul „Alba ca Zăpada” ilustrează, de asemenea, invidia maternă, ca motiv arhetipal: mama vitregă (simbol al feminității distructive) este invidioasă pe frumusețea, bunătatea și pe tot ceea ce este fiica sa

vitregă, își dorește ca aceasta să dispară și cere să fie ucisă. Oglinda fermecată îi arată însă că a eșuat în încercarea sa de a distruge Obiectul bun, fapt care o determină să își continue atacurile pentru a-și duce la îndeplinire planul. Basmul ilustrează conflictul Ego – Umbră (central în experimentarea invidiei), tenacitatea și ura invidiosului direcționată către persoana invidiată: pentru invidios, cele două părți ale Obiectului Întreg (bun și rău) nu pot coexista. Obiectul bun, perceput prin voalul proiecțiilor ca fiind în întregime Obiect rău, *trebuie* să fie anihilat.

În creștinism, invidia se numără printre păcatele capitale. Capacitatea persoanei de a se bucura de binele Celuilalt este o virtute mai rar întâlnită decât bucuria răutăcioasă izvorâtă din constatarea răului trăit de altă persoană. Iubirea autentică de sine, în manieră sănătoasă, este prima condiție pentru a-i iubi pe ceilalți: „Să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși” (Matei, 22, 39). Pentru a putea experimenta adevărata generozitate, este necesar mai întâi ca persoana să fie în contact cu propriile trăiri, să experimenteze bucuria ființei sale.

În termenii religiei creștine, invidia este legată de problematica binelui și a răului (în termeni psihodinamici, clivajul bun-rău și conflictul Ego-Umbră). Printre legendele biblice care ilustrează tema invidiei vom găsi în *Facerea*, cap. 4 povestea lui *Cain și Abel*, iar în cap. 37 povestea lui *Iosif și a fraților săi*.

În povestirea biblică, Cain, fiul lui Adam și al Evei, și-a ucis fratele, pe Abel, din invidie: pentru că Abel era un om bun, Dumnezeu s-a bucurat de jertfa adusă de acesta, „iar spre Cain și spre darurile lui n-a căutat. Și s-a întristat Cain tare și fața lui era posomorâtă” (Cap. 4, 5). Invidia lui Cain față de Abel produce fratricidul: „Cain s-a aruncat asupra lui Abel, fratele său, și l-a omorât.” (Cap. 4, 8). În povestea lui Iosif, fiul lui Israel, acesta este invidiat de către frații săi pentru darurile sale (visele premonitorii și tălmăcirea lor) și pentru iubirea paternă de care se bucura acesta: „Frații lui, văzând că tatăl lor îl iubea mai mult decât pe toți fiii săi, îl urau și nu puteau vorbi cu el prietenos” (Cap. 37, 4.).

Invidiosul tinde să distrugă Obiectul invidiei cu speranța că va dispărea și dovada „micimii” sufletului său. În limbaj simbolic, pentru invidios, Celălalt reprezintă o oglindă a Umbrei sale (prin proiecție) și, prin „spargerea” ei, distruge posibilitatea de confruntare cu propriile conținuturi inconștiente. Incapabil să se confrunte cu sine, invidiosul alege să distrugă Obiectul bun, care îi reamintește constant eșecul său în a deveni „întreg”. Trăirea invidiei nu se asociază cu vinovăția invidiosului, ci cu convingerea acestuia că a aplicat o pedeapsă pe care Celălalt o merită.

„A fi invidiat înseamnă a fi atacat. Persoana nu numai că este transformată într-un obiect, desființată și deposedată de putere, ci este și în mod activ persecutată (...) Ținta atacului invidiei este nu atât ceea ce *face* o persoană, ci ceea ce *este* ea” (Ulanov, 2012, p. 21–22).

În relațiile apropiate (cum ar fi invidia în relația de cuplu, invidia fraternă), în care persoana invidiată nu poate ignora prezența invidiosului, există o nevoie de participare a persoanei invidiate, o dorință de a menține relația și de a o face să

„funcționeze”. Eforturile sale sunt însă sortite eșecului întrucât, pentru cel care invidiază, proiecțiile sale îl împiedică să perceapă realitatea subiectivă a invidiatului. Între acțiunile reparatorii ale invidiatului și acțiunile distructive ale invidiosului există o relație direct proporțională: cu cât se străduiește persoana invidiată să facă relația funcțională, cu cât este mai deschisă și mai generoasă, cu atât întâmpină mai multă ostilitate, resentimente și ură din partea invidiosului, care îi interpretează acțiunile ca fiind o demonstrare a superiorității.

2.3. MECANISME DE APĂRARE ASOCIATE INVIDIEI

Principalele defense utilizate de Eu pentru a se apăra de invidie și recunoașterea ei sunt: *clivajul*, *proiecția*, *idealizarea*, *persecuția* și *formațiunea reacțională*.

Clivajul se referă la scindarea trăirilor și atitudinilor față de Obiect (obiectul investițiilor pulsionale) și se definește prin disocierea manifestărilor comportamentale de afectele reale. În accepțiunea kleiniană (Klein, 1994a; 2010), clivajul apare timpuriu, în primele stadii de dezvoltare, și implică separarea, la nivel inconștient, a obiectelor de investiție și a trăirilor relaționate acestora, în „bune” și „rele” (Obiectul bun și Obiectul rău ca părți ale Obiectului Întreg sau Total).

Proiecția, unul dintre principalele mecanisme prin care conținuturile psihice inconștiente tind să iasă la suprafața conștiinței, se referă la orientarea acestor conținuturi din inconștient către un suport extern (cel mai adesea, o altă persoană – ca obiect al proiecțiilor). Nu doar persoanele pot fi suport de proiecții, ci și obiectele sau situațiile externe. Ceea ce invidiosul nu poate accepta despre sine, ca fiind parte din el, este proiectat asupra persoanei invidiate.

Idealizarea, ca defensă a Eului, presupune atribuirea unor calități excepționale persoanei invidiate și exagerarea lor; invidiatului i se exagerează mult calitățile tocmai pentru a deveni un ideal de neatins. Realitatea psihologică a persoanei invidiate este, în acest caz, ignorată, și forțată într-o dimensiune a idealului, făcând astfel imposibilă comparația și protejând Eul de dureroasa conștientizare a diferențelor în manieră competitivă. Ceea ce se încearcă la nivel inconștient, este, de asemenea, evitarea confruntării cu calitățile *insuportabile* ale Celuilalt. Celălalt dobândind în ochii invidiosului trăsături excepționale, având attribute aproape divine, orice formă de comparație devine imposibilă. Este cazul trăirilor multor „fani” care își admiră și divinizează idolii, ca formă de apărare față de trăirea intens dureroasă a invidiei: fanii își doresc calitățile persoanelor pe care le idealizează. Persoana idolatrizată (obiect al admirației, venerației sau al iubirii) rămâne, astfel, la o distanță psihologică semnificativă, care permite descărcarea pulsioniilor într-o manieră acceptabilă pentru Eu.

Prin idealizare se pune distanța psihologică suficientă și confortabilă între invidios și invidiat; diferențele dispar pentru că situația competițională și comparația, de pe poziții de egalitate, devine imposibilă și astfel, salvatoare pentru cel care invidiază, care, în caz contrar ar trebui să se confrunte cu propriile aspecte negative ale personalității sale. Reamintim, de asemenea, în acest context, formularea lui Jacoby (1994, p. 61):

„Pentru a scăpa de trăirile neplăcute de invidie și gelozie, o persoană folosește adesea idealizarea ca mecanism de apărare. Dacă îi pun pe ceilalți pe un piedestal unde rămân ireali și imposibil de atins, le pot accepta superioritatea. Îi pot admira, din moment ce unicitatea lor îi plasează dincolo de aria rivalității actuale sau fantasmate”.

Persecuția, ca mecanism de apărare, se situează la polul opus idealizării și implică atribuirea unor defecte Celuilalt, urmată de acțiuni persecutorii (menite să-l „îndrepte” pe celălalt, acțiuni rău intenționate, dar considerate legitime de persecutor). Persecuția este legată de proiecție, ca atribuire a propriilor conținuturi psihice inconștiente, din Umbră, Celuilalt. Realitatea psihologică a Celuilalt este diminuată până la anihilare: persoana invidiată este considerată rea, cumulează toate trăsăturile negative (care trebuie, prin urmare, să fie corectate), iar persoana, pedepsită. Istoria ne amintește destinul unor figuri celebre, pedepsite pentru capacitățile lor ieșite din comun sau pentru adevărurile personale care încălcau norma socială: Ioana d’Arc, Galileo Galilei sau, în România, condamnările și execuțiile comuniste.

Persecuția se referă la comportamentele și acțiunile ostile realizate de o persoană și la intenția de a urmări și de a face rău, de a pedepsi o altă persoană. Persecutorul (invidiosul) consideră că acțiunile sale sunt îndreptățite și că au rolul de a pedepsi persoana pentru faptele sale rele.

Formațiunea reacțională sau transformarea în contrar desemnează „transformarea a ceva în opusul său” (Blackman, 2009, p. 67). Persoana trăiește și pune în act opusul stării reale, pe care nu o acceptă, nu-și dă voie sau nu este capabilă s-o trăiască: de exemplu, furia este transformată în amabilitate; invidia în admirație. În trăirea invidiei, formațiunea reacțională și idealizarea sunt defense care tind să apară simultan. Discursul interior, la nivel inconștient, ia forma: „sunt o persoană rea dacă invidiez; pentru că nu pot să-l/s-o urăsc/invidiez, îl/o iubesc sau admir”. Persoana se protejează de conținuturile Umbrei (Obiectul rău), utilizând, la nivel conștient, formulări de tipul „este minunat, perfect, prea bun pentru a fi adevărat” (idealizarea Obiectului bun).

2.4. EXEMPLE

Poveștile de viață relevate în demersul psihoterapeutic ne furnizează o multitudine de exemple și situații în care oamenii trăiesc invidia și gelozia; toate situațiile în care persoana experimentează invidie sunt situațiile de competiție sau concurențiale, în care subiectul se compară cu un altul și constată situația de inegalitate, percepându-l pe Celălalt ca fiind superior în una sau mai multe privințe:

- invidia fraternă, generată de situații de competiție și rivalitate pentru obținerea dragostei și atenției parentale sau de calitățile intrinseci ale persoanei;
- invidia feminină (relații de competiție între femei);
- invidia masculină (situații concurențiale între bărbați; invidia masculină relaționată cu feminitatea: ura față de femei și față de propriile attribute/aspecte feminine);

– invidia părintelui față de propriul copil (invidia pe calitățile și reușita copilului, pe care părintele și le asumă, la nivel inconștient sau conștient, ca fiind ale sale, respingând însă copilul în ceea ce este el ca „întreg”);

– invidia în cuplu: atributele partenerului sau reușita socială a unuia dintre parteneri;

– invidia la locul de muncă, în situații de competiție.

În activitatea profesională, indivizii trăiesc invidia generată de reușita profesională și avantajele celui alt (coleg). Unul dintre cadrele în care se manifestă invidia în comunitatea științifică a psihoterapeuților, de exemplu, îl constituie procesul de formare în cadrul școlilor de formare în psihoterapie. Invidia poate fi recunoscută, cu ușurință, în falsele situații concurențiale percepute de membrii școlii respective, în lupta acerbă pentru recunoașterea profesională, în jocurile de putere și distructivitatea orientată către colegii invidiați, care își desfășoară activitatea cu succes și care, fără să apeleze la strategii de construire a unui fals statut de psihoterapeut omnipotent și atotcunoscător, obțin rezultate profesionale reale în lucrul cu clienții lor. În întrecerea „eu sunt și pot și fac mai bine... Celălalt (invidiatul), nu...”, din nefericire, bârfa, devalorizarea, vorbele „strecurate” în urechea persoanelor investite cu autoritate în astfel de comunități sunt modalități utilizate frecvent pentru a denigra sau a distruge reputația reală a persoanelor invidiate, sau pentru a le minimaliza reușitele profesionale. Rămâne deschisă întrebarea: pentru astfel de psihoterapeuți, prezumtivi a se afla, totuși, în contact cu Sinele lor și, prezumtiv, destul de „analizați”, cum se împacă activitatea lor în cabinet cu astfel de trăiri ale invidiei? Ce se întâmplă cu figura analistului orientat către conținere, acceptare necondiționată și binele Celuilalt?

„Nesfârșit de multe probleme relaționale dificile își au originea în neconștientizarea umbrei și sunt deseori întâlnite tocmai la acei oameni care își imaginează că dețin controlul asupra umbrei lor” (Kast, 2013, p. 49).

3. GELOZIA

Printre cele mai relevante studii și cercetări asupra *geloziei* menționăm: Salovey, 1990; Baumgart, 2008; Lazarus, 2011; Smith, Kim & Parrott, 1988; White, 1981; White & Mullen, 1989. Deși în literatura de specialitate, invidia și gelozia au fost abordate multă vreme simultan, tot mai mulți autori precizează faptul că sunt emoții distincte și ar trebui analizate separat, abordare la care subscriem.

Gelozia este o emoție neplăcută, intensă, centrată mai ales pe riscul de a pierde (în general, în dragoste) un Obiect (bun), pe care îl considerăm că se află deja în posesia noastră. Chiar dacă acest Obiect este perceput ca fiind nesatisfăcător, persoana nu este dispusă să renunțe la ceea ce posedă (nevoia de control).

Gelozia este o emoție dificil de gestionat, disfuncțională și distructivă atât pentru sine, cât și pentru cei aflați în relația cu persoana geloasă. Gelozia implică o

formă de autodistructivitate și se caracterizează prin tendința persoanei de a-și alimenta starea negativă, de a se menține în cogniții disfuncționale: gândirea negativă și/sau predispoziția către menținerea în procesarea informațiilor neplăcute.

3.1. TRĂIREA SENTIMENTULUI DE GELOZIE

Gelozia se asociază cu disconfortul psihic și destabilizează Eul prin trăirea predominantă a *sentimentului de amenințare și/sau de neputință* în fața unor stimuli (situații sau persoane), percepuți ca fiind nocivi sau periculoși. Aspectele definitorii ale experimentării geloziei sunt:

- a) *frica de a pierde Obiectul bun* asociată cu *perspectiva pierderii iubirii*;
- b) *nevoia de control* asociată cu *posesivitatea*; paradoxal, cu cât persoana trăiește sentimentul că nu deține controlul asupra desfășurării evenimentelor, cu atât devine mai posesivă și mai dornică să controleze;
- c) *ura și furia* – trăiri declanșate și/sau menținute de inabilitatea percepută de subiect de a controla cursul evenimentelor;
- d) *complexul de inferioritate* (trăirea sentimentului lipsei de valoare);
- e) *sentimentul de amenințare a Eului* în nevoile sale bazale (de deficit – securitate, iubire, control, putere sau în nevoile de realizare de sine) corelat cu *sentimentul de neputință (pierderea puterii personale)*.

După Freud (2010), trăirea geloziei implică mai multe componente:

- a) existența unei *răni narcisice* (a unei lezări narcisice);
- b) *resentimente pentru rival și autocritică* (pierderea Obiectului fiind trăită și interpretată ca un eșec în păstrarea iubirii Obiectului; propriul Eu devine vinovat pentru pierderea iubirii – tendințe autodistructive și vinovăție);
- c) un travaliu de *doliu* (durerea pentru Obiectul iubit pierdut).

În fundalul biografic al persoanei geloase regăsim *experiența pierderii* (pierderi experimentate anterior, care determină activarea angoasei de pierdere). Pierderile pot fi: persoane investite emoțional de către subiect, pierderea respectului de sine, pierderea securității materiale sau emoționale, pierderea statutului social etc.

Spre deosebire de invidie, în experimentarea căreia sunt implicate două persoane, în gelozie componenta definitorie este triumphiul interpersonal care implică un rival. „Gelozia presupune întotdeauna un triumphi interpersonal. Atunci când afecțiunea – sau un alt sentiment dezirabil – persoanei după care tânjim este, în ochii celui gelos, direcționată către un rival (ceea ce poate fi privit ca o trădare, respingere, pierdere sau ca un pericol pentru toate acestea), gelozia apare însoțită de una dintre trăsăturile sale definitorii: furia” (Lazarus, 2011, p. 337).

Pentru Lazarus (2011, p. 338), gelozia este o „stare în care *celălalt este învinuit pentru ceea ce ne lipsește sau am pierdut, motiv pentru care furia este un aspect atât de important al geloziei*”.

3.2. COMPLEXUL DE INFERIORITATE (TRĂIREA SENTIMENTULUI LIPSEI DE VALOARE)

Trăirea geloziei se fundamentează de asemenea pe un complex de inferioritate și pe o slabă identitate a Eului, pe granițe slabe între Eu și lume; astfel, în gelozie predominantă este „dorința individului de a beneficia de afecțiunea sau de favoarea refuzată a cuiva, fără de care el se simte lipsit de valoare sau un nimeni” (Lazarus, 2011, p. 339).

Persoana geloasă tinde să „controleze” ceea ce se situează în afara sa. „Celălalt” devine responsabil pentru propria stare de bine și orice amenințare a celui alt stabilizator devine o amenințare directă la adresa echilibrului emoțional al persoanei.

Pericolul pierderii iubirii poate fi unul *real* sau doar *imaginar*, *fantasmat* de către persoană. Astfel, în relația de cuplu, gelozia unuia dintre partenerii de cuplu poate fi *întemeiată* sau *absurdă*:

a) gelozia întemeiată – trăită în situațiile în care persoana iubită este disponibilă și într-adevăr tentată de a avea o relație cu un terț;

b) gelozia absurdă – pe fondul iubirii adictive, în baza relației de dependență de partener, persoana geloasă fantasmează trădarea partenerului și interpretează prezența terțului ca fiind un pericol, deși, în realitate, nu este.

4. INVIDIA ȘI GELOZIA. TABLOU DESCRIPTIV

Ce au în comun gelozia și invidia și ce anume le diferențiază? Pe baza documentării teoretice și a sistematizării informațiilor din literatura de specialitate, putem afirma că invidia și gelozia au în comun câteva elemente mai importante:

a) sunt trăite într-o *situație concurențială* (în care persoana se *compară* cu un altul).

b) ambele emoții implică un *complex de inferioritate* (trăirea sentimentului lipsei de valoare, a unui sentiment general de inadecvare, o situație în care persoana trăiește un eșec în atingerea standardelor propuse), o redusă încredere în forțele proprii și identitate fragilă conturată.

c) ambele *au o determinare atât conștientă, cât și inconștientă* – își au originea în trăiri timpurii în istoria de viață (predominant, o relație disfuncțională cu Obiectul bun).

d) invidia și gelozia se asociază cu alte emoții negative: furie, ură, frică, ostilitate etc. Potrivit *teoriei emoțiilor discrete* (*Discrete Emotions Theory*, DET – Izard, 1991, 1977), emoțiile funcționează ca un sistem complex: componenta subiectivă (trăirea), componenta cognitivă (interpretarea semnificației stimulului), componenta expresivă și componenta neurofiziologică. De asemenea, emoțiile, ca sisteme, deși sunt distincte ca experiențe emoționale, sunt interconectate, astfel încât o emoție de același semn (de exemplu, invidia – emoție negativă) activează emoții de același semn (ură, ostilitate, resentimente, gelozie etc.).

Studiile teoretice și rezultatele cercetărilor asupra asocierii dintre *gelozie* și alte emoții (Parrott & Smith, 1993; Smith, Kim & Parrott, 1988; Salovey, 1990; Baumgart, 2008; Lazarus, 2011; White, 1981; White & Mullen, 1989), respectiv dintre *invidie* și afecte asociate acesteia (Ulanov, 2012; Klein, 2008; Jacoby, 1994; Lazarus, 2011; Salovey, 1990; Smith & Kim, 2007; Lelord & André, 2003) atestă faptul că *invidia* se relaționează predominant cu: ostilitatea, ura, resentimentele, sentimentul de inferioritate, gelozia, agresivitatea și furia. *Gelozia* se asociază predominant cu: frica (teama de a pierde obiectul), furia (declanșată de inabilitatea percepută de a controla cursul evenimentelor), invidia, sentimentul de inferioritate, suspiciunea (anticiparea trădării sub amenințarea reală sau fantasmată a rivalului), ostilitatea, ura, neputința (pierderea puterii personale).

e) invidia și gelozia sunt trăiri negative care activează mecanismele de apărare ale Eului; *defensele frecvent întâlnite*, specifice acestor emoții, sunt: *clivajul, proiecția, idealizarea, persecuția și transformarea în contrariu*.

f) strategiile de coping la situațiile în care persoana este predispusă să experimenteze emoțiile de invidie și gelozie depind de capacitățile sale introspective, de abilitățile sale de a-și recunoaște emoțiile și de a și le asuma. Din perspectivă jungiană, capacitatea persoanei de a fi în contact cu trăirile sale autentice se fundamentează pe capacitatea de confruntare cu umbra și de accesare a conținuturilor psihice inconștiente.

Putem rezuma, în tabelul de mai jos, principalele diferențe dintre cele două emoții, în funcție de cinci criterii pe care le apreciem ca fiind relevante: raportul cu *Obiectul bun*; *tendința de acțiune*, *relația interpersonală*, *emoțiile asociate* și *stadiul de dezvoltare al persoanei*.

Tabelul nr. 1
Invidia și gelozia – elemente descriptive

Teme	<i>Invidie</i>	<i>Gelozie</i>
1. <i>Obiectul bun</i>	Dorința de a avea Obiectul bun	Frica de a pierde Obiectul bun, considerat aprioric în posesia persoanei/ perspectiva pierderii iubirii
2. <i>Tendința de acțiune</i>	Tendința de a <i>distruge</i> Obiectul bun	Tendința de a <i>controla</i> Obiectul (nevoia de control) și posesivitatea
3. <i>Relația interpersonală</i>	Relație diadică	Triunghi interpersonal – prezența rivalului alături de persoana dorită
4. <i>Emoții asociate</i>	Ostilitate, ură, resentimente, sentiment de inferioritate, gelozie, agresivitate, furie	Frică, furie, invidie, sentiment de inferioritate, suspiciune, ostilitate, ură, neputință, neajutorare
5. <i>Stadiul de dezvoltare</i>	Stadiile oral și anal Clivaj Obiect bun – Obiect rău/ neintegrarea obiectului întreg	Stadiul falic – Complex Oedip Rivalitatea cu părintele de același sex în lupta pentru iubirea părintelui de sex opus/existența rivalului

În încheiere, redăm un fragment, ilustrativ pentru studiul prezent, din lucrarea *Cum să ne exprimăm emoțiile și sentimentele* (Lelord & André, 2003, p. 67–68):

„...*invidiem* fericirea și bunurile altora; suntem *geloși* pentru ceea ce dorim să păstrăm. Pot deveni gelos dacă vecinul meu vorbește prea de aproape soției mele, dar pot apoi să devin invidios, văzând că nevasta lui este foarte frumoasă. Bineînțeles, invidia și gelozia se pot confunda atunci când bunul sau avantajul sunt comune dvs. și celui alt devenind astfel rival(ă). De exemplu: Adeline, de șase ani, *invidiază* cadourile primite de sora ei mai mică (de trei ani), fiind în același timp *geloasă* pe afecțiunea părinților pe care este pe cale să o piardă, căci bunul *atenție parentală* este acum împărțit între cele două surori, în timp ce înainte se răsfrângea în exclusivitate asupra ei”.

5. CONCLUZII

Perspectiva psihodinamică promovată în prezentul studiu, precum și tabloul descriptiv al invidiei și geloziei constituie un reper în abordarea diferențiată a celor două emoții și în înțelegerea mecanismelor declanșării și experimentării trăirilor de invidie și gelozie.

Analiza emoțiilor și sentimentelor de invidie și gelozie, identificarea elementelor comune și a diferențelor în experimentarea acestora s-au bazat pe sistematizarea rezultatelor studiilor și cercetărilor din literatura de specialitate, la care s-au adăugat teme arhetipale ilustrative pentru problematica abordată, prin fragmente de analiză a basmelor. În abordarea psihodinamică, basmele oglindesc pattern-urile de funcționare psihică ale indivizilor, materialul simbolic al basmelor constituind o modalitate de reprezentare a conținuturilor psihice inconștiente, a temelor arhetipale și a conflictelor Ego–Umbră.

Cadrul teoretic general conturat este util în abordarea și înțelegerea naturii experienței emoționale specifice invidiei și geloziei, având implicații semnificative în analiza conținuturilor transferențiale și contratransferențiale în procesul terapeutic, și nu în ultimul rând, pentru evidențierea unor valențe corespunzătoare emoțiilor de invidie și gelozie, reliefate în personajele cu structură arhetipală.

Primit în redacție la: 11.XI.2014

BIBLIOGRAFIE

1. ANDRÉ, C., *Cum să-ți construiești fericirea: o psihologie a fericirii*, București, Editura Trei, 2003.
2. ANDRÉ, C., *Imperfecți, liberi și fericiți. Practici ale stimei de sine*, București, Editura Trei, 2009.
3. BAUMGART, H., *Forme ale geloziei*, București, Editura Trei, 2008.
4. BIBLIA SAU SFÂNȚA SCRIPTURĂ, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă Română, 2008.
5. BLACKMAN, S. J., *101 apărări. Cum se autoprotejează mintea*, București, Editura Trei, 2009.
6. CASHDAN, S., *Vrăjitoarea trebuie să moară. Psihologia basmului*, București, Editura Trei, 2009.

7. CLATON, G., & SMITH, L. G., *Jealousy*, Englewood Cliffs, Prentice Hall, 1977.
8. COSNIER, J., *Introducere în psihologia emoțiilor și a sentimentelor*, Iași, Editura Polirom, 2002.
9. ENGEL, L., FERGUSON, T., *Imaginary crimes. Why we punish ourselves and how to stop*, Boston, Houghton Mifflin Company, 1990.
10. FREUD, S., *Opere esențiale, vol. 7. Nevroză, psihoză, perversiune*, București, Editura Trei, 2010.
11. FREUD, A., *Eul și mecanismele de apărare*, București, Editura Fundației Generația, 2002.
12. GABBARD, G. O., *Tratat de psihiatrie psihodinamică*, București, Editura Trei, 2007.
13. HUPKA, R. B., *Cultural determinants of jealousy*, *Alternative Lifestyles*, 4, 1981, p. 310–356.
14. IONESCU, Ș., JACQUET, M. M & LHOTE, C., *Mecanismele de apărare: teorie și aspecte clinice*, Iași, Editura Polirom, 2007.
15. IZARD, C. E., *Psychology of emotions*, New York, Plenum, 1991.
16. IZARD, C. E., *Human emotions*, New York, Plenum, 1977.
17. JACOBI, J., *Psihologia lui C.G. Jung*, București, Editura Trei, 2012.
18. JACOBY, M., *Shame and the origins of self-esteem*, Routledge, London & New York, 1994.
19. JUNG, C. G., *Opere complete 1. Arhetipurile și inconștientul colectiv*, București, Editura Trei, 2003.
20. JUNG, C. G., *Opere complete 17. Dezvoltarea personalității*, București, Editura Trei, 2006.
21. JUNG, C. G., *Opere complete 16. Practica psihoterapiei*, București, Editura Trei, 2013.
22. KAST, V., *Umbra din noi. Forța vitală subversivă*, București, Editura Trei, 2013.
23. KLEIN, M., *Psihanaliza copiilor*, București, Editura Trei, 2010.
24. KLEIN, M., *Invidie și recunoștință, Opere complete 2*, București, Editura Trei, 2008.
25. KLEIN, M., *Iubire, vinovăție, reparație*, Cluj, Editura Sigmund Freud, 1994 a.
26. KLEIN, M., *Povestea unei analize de copil*, Cluj, Editura Sigmund Freud, 1994 b.
27. LAPLANCHE, J., PONTALIS, J.-B., *Vocabularul psihanalizei*, București, Editura Humanitas, 1994.
28. LAZARUS, R. S., *Emoție și adaptare*, București, Editura Trei, 2011.
29. LELORD, F., & ANDRÉ, C., *Cum să te iubești pe tine pentru a te înțelege mai bine cu ceilalți*, București, Editura Trei, 1999.
30. LELORD, F., & ANDRÉ, C., *Cum să ne exprimăm emoțiile și sentimentele*, București, Editura Trei, 2003.
31. PARROTT, W. G., SMITH, R.H., *Distinguishing the experiences of envy and jealousy*, *Journal of Personality and Social Psychology*, 64, 6, 1993, p. 906–920.
32. PESESCHKIAN, N., *Povești orientale ca instrumente de psihoterapie*, București, Editura Trei, 2005.
33. PIERON, H., *Vocabularul psihologiei*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2001.
34. RIMÉ, B., *Comunicarea socială a emoțiilor*, București, Editura Trei, 2007.
35. SALOVEY, P., *The psychology of jealousy and envy*, New York, Guilford, 1990.
36. SAMUELS, A., *Jung și post-jungienii*, București, Editura Herald, 2013.
37. SAMUELS, A., SHORTER, B., & PLAUT, F., *Dicționar critic al psihologiei analitice jungiene*, București, Editura Humanitas, 2005.
38. SANTAGOSTINO, P., *Cum să te vindeci cu o poveste*, București, Editura Humanitas, 2008.
39. SELIGMAN, M. E. P., *Fericirea autentică*, București, Editura Humanitas, 2007.
40. SMITH, R. H. & KIM, S. H., *Comprehending Envy*, *Psychological Bulletin*, 133, 1, 2007, p. 46–64.
41. SMITH, R. H., PARROT, W. G., DIENER, E.F, HOYLE, R. H., & KIM, S. H., *Dispositional envy*, *Personality and Social Psychology Bulletin*, 25, 1999, p. 1007–1020.
42. SMITH, R. H., KIM, S. H., PARROTT, W. G., *Envy and jealousy: Semantic problems and experiential distinctions*, *Personality and Social Psychology Bulletin*, 14, 1988, p. 401–409.
43. THOMA, H., KACHELE, H., *Tratat de psihanaliză contemporană, vol. I și II*, București, Editura Trei, 1999.
44. ULANOV, A. B., *Cinderella and her sisters. The envied and the envying*, Daimon Verlag, 2012.

45. VECCHIO, R. P., *Negative emotion in the workplace: Employee jealousy and envy*, International Journal of Stress Management, 7, 3, 2000, p. 161–179.
46. WHITE, G. L., *A Model of Romantic Jealousy*, Motivation and Emotion, 5, 1981, p. 295–310.
47. WHITE, G. L., MULLEN, P. E., *Jealousy: Theory, research and clinical strategies*, New York, Guilford, 1989.
48. WINNICOTT, D. W., *Sușinere și interpretare*, București, Editura Trei, 2005a.
49. WINNICOTT, D.W., *Spaima de prăbușire. Explorări psihanalitice*, București, Editura Fundației Generația, 2005b.
50. WINNICOTT, D. W., *Procesele de maturizare*, București, Editura Trei, 2013.

REZUMAT

Articolul abordează problematica invidiei și a geloziei din perspectivă psihodinamică. Prima parte a prezentului studiu vizează definirea și descrierea invidiei, prezentarea perechii invidios – invidiat, temele arhetipale și principalele mecanisme de apărare asociate invidiei (clivajul, proiecția, idealizarea, persecuția și formațiunea reacțională). A doua parte a lucrării include analiza geloziei și evidențierea elementelor definitorii ale acesteia. Ultima secțiune a articolului conține o analiză comparativă a invidiei și geloziei, precum și un tablou descriptiv, în funcție de cinci teme comune celor două emoții, pe care le considerăm semnificative: *raportul cu Obiectul bun, tendința de acțiune, relația interpersonală, emoțiile asociate și stadiul de dezvoltare al persoanei*. Explorarea psihologică a conceptelor utilizate se fundamentează pe abordările și reperele teoretice relevante din studiile de specialitate asupra invidiei și geloziei.

VIOLENȚA ÎMPOTRIVA ANIMALELOR DE COMPANIE ȘI VIOLENȚA ÎN FAMILIE*

OCTAVIAN RUJOIU

Departamentul de Filosofie și Științe Socioumane, Academia de Studii Economice din București

VALENTINA RUJOIU**

Departamentul de Asistență Socială, Universitatea din București

Abstract

Several researches found out that animal abuse was also identified in home environments, where different forms of violence occur. This paper suggests a theoretical approach of the connection between the violence/abuse against animal companion (e.g. physical abuse, sexual abuse, neglect, deliberate killing) and family violence (mainly, heterosexual partner abuse and violence). Although the topic of animal abuse was intensively debated in academic literature, the studies and researches have given less attention to the factors related to violence against animal companion and interpersonal violence, in the context of family violence. In this respect, issues regarding the coercion and control are discussed extensively.

Cuvinte-cheie: abuzul față de animale și violența în familie, violența în cuplurile heterosexuale, cruzimea față de animale, câinii – victime ale abuzurilor, femei abuzate.

Keywords: animal abuse and family violence, heterosexual partner abuse, animal cruelty, canine victims of abuse, abused women.

1. INTRODUCERE

În orice cultură și societate, încă din cele mai vechi timpuri, animalele sălbatice, domestice și de companie au avut și continuă să aibă o anumită semnificație în viața oamenilor, aparținătorilor/proprietarilor lor, dar și a comunităților din care fac parte sau pe lângă care trăiesc (Rujoiu, 2012; Rujoiu, 2014; Rujoiu și Rujoiu,

* În această lucrare se utilizează interșanjabil următoarele sintagme: violența împotriva animalelor de companie, cruzimea față de animalele de companie și abuzul împotriva animalelor de companie. De asemenea, în literatura de specialitate este cunoscut și „sindromul animalului (de companie) maltratat” (*battered pet syndrome*) (Allen *et al.*, 2006), având, de multe ori, același înțeles cu abuzul față de animale (*animal abuse*). Aspectele de ordin legislativ care aduc în discuție sancționarea violenței în familie și împotriva animalelor (de companie) nu au făcut obiectul acestui studiu. Despre protecția și drepturile animalelor, precum și despre legislația privind violența în familie, s-a făcut referire în alte lucrări (Rujoiu, coord., 2014; Rujoiu și Rujoiu, coord., 2012).

** Departamentul de Asistență Socială, Facultatea de Sociologie și Asistență Socială. Universitatea din București, str. Schitu Măgureanu, nr. 9, sector 5, București, România; e-mail: valentinarujoiu@yahoo.com

2014). Pentru unii, prezența animalelor de companie asigură o stare de confort și bună dispoziție (Jennings, 1997; Kidd și Kidd, 1985), stabilitate și afecțiune (Wrobel și Dye, 2003) sau pot reprezenta un motiv pentru a trăi, oferă securitate și reprezintă un suport emoțional (Stewart, 1999/2003; Wrobel și Dye, 2003), un motiv de bucurie și *entertainment* (Manor, 1991) sau sunt un indicator al statusului social (Gunter, 1999). Pentru alții, animalul de companie este un membru al familiei (Hall *et al.*, 2004; Voith, 1985; Sharkin și Knox, 2003; Stewart, 1999/2003; Faver și Cavazos, 2008; Brown și Silverman, 1999; Rujoiu, 2014; Pirneci, 2014). Și în alte contexte, prezența unui animal poate fi benefică. De exemplu, în terapia asistată de animale și activitățile asistate de animale, utilizarea câinilor (dar și a cailor, delfinilor etc.) (Gaba, 2014; Chirilov, 2014) conduce la creșterea stimei de sine, încrederii și dezvoltării comunicării interpersonale în rândul pacienților care beneficiază de astfel de servicii (Levinson, 1962, 1997; Walsh, 2009; Parish-Plass, 2008; Fine, 2013). Sunt doar câteva situații prin intermediul cărora este evidențiată importanța animalelor (de companie) în viața noastră. Se va vedea însă că există și o parte întunecată a interacțiunii om – animal, în cazul de față, violența asupra animalelor de companie.

În cele ce urmează, se va face referire la relația dintre violența împotriva animalelor de companie și violența în familie.

2. RELAȚIA DINTRE VIOLENȚA ÎMPOTRIVA ANIMALELOR DE COMPANIE ȘI VIOLENȚA ÎN FAMILIE

McPhedran (2009, p. 41) semnală că, deși există o literatură semnificativă care abordează problematica violenței împotriva animalelor, totuși cercetările privind legătura dintre această formă de abuz și violența interpersonală din perspectiva factorilor care determină manifestarea unui astfel de comportament sunt încă destul de „limitate” cel puțin dacă ne referim la cele de „natură empirică”. De altfel, o serie de studii și cercetări au analizat violența îndreptată împotriva animalelor de companie în familie (Ascione, 1999, 2008; Loring și Bolden-Hines, 2004; Ascione *et al.*, 2007; Volant *et al.*, 2008; Boat, 2002; Krienert *et al.*, 2012; Stevens, 2000). Este ușor de remarcat faptul că, în familiile în care apar diferite tipuri de violență îndreptate asupra membrilor, inevitabil în rolul de victimă alături de alte persoane ajung să fie și animalele de companie (Beirne, 2004). Cauzele problemelor comportamentale ale individului care apar la maturitate pot fi identificabile încă din copilăria și adolescența celor care săvârșesc astfel de acte. De exemplu, violența împotriva animalelor a fost identificată în familiile în care a existat abuzul fizic asupra copilului (Deviney, *et al.*, 1983; Munro și Thrusfield, 2001), abuzul sexual asupra copilului (Hunter, 1990; Friedrich *et al.*, 1986) și abuzul îndreptat împotriva fratelui sau sorei (Wiehe, 1990), în cazul cuplurilor heterosexuale în care s-a manifestat abuzul față de partener (Baldry, 2003) sau în cuplurile în care au apărut acte de violență între parteneri de același sex (Renzetti, 1992). Așa cum remarca McPhedran (2009, p. 42), „majoritatea studiilor sunt mai mult descriptive decât experimentale”, insistând pe identificarea violenței împotriva animalelor. Astfel, în

unele dintre acestea „doar se întreabă dacă la un moment dat a apărut abuzul asupra animalelor (da/nu), în timp ce altele caută să identifice anumite tipuri de comportamente agresive. Unele investigații utilizează termenii *abuz* și *cruzime* intersanjabil, în timp ce altele tratează separat cele două constructe ori făcând diferența între *abuzul activ* (cum ar fi mutilarea deliberată) versus *abuzul pasiv* (de exemplu, neacordarea hranei în mod intenționat)” (McPhedran, 2009, p. 42).

În spațiul domestic, exercitarea controlului asupra partenerului sau membrilor familiei se face și prin intermediul amenințărilor făcute la adresa animalului de companie. Acesta poate deveni victimă în familiile disfuncționale doar și pentru faptul că este considerat un bun (proprietate) de care se poate dispune oricând și în orice fel. Totodată, valorile și normele culturale patriarhale care aduc în discuție dominarea și controlul asupra comportamentului femeii, de multe ori, au ca efect și manifestarea unui comportament agresiv asupra animalului de companie din familie (Adams, 1994, 1995). Analizând situația mai multor femei cazate în centrele de criză, Flynn (2000) a constatat că, pentru multe dintre acestea, animalul de companie a reprezentat un factor de susținere emoțională foarte mare în relațiile abuzive din care au ieșit. Același cercetător mai sublinia că, „în mai mult de jumătate din cazuri, animalele de companie care au fost și ele abuzate au rămas în grija agresorului” (Krienert *et al.*, 2012, p. 281). În astfel de situații, recuperarea femeilor este și mai dificilă, deoarece stresul și îngrijorarea acestora ajung să devină un impediment. Foarte multe dintre femeile aflate în centrele de criză au subliniat că au sau că au avut animale de companie care au fost abuzate de partenerul agresor sau au menționat că au fost amenințate cu acte de agresiune asupra animalelor de companie (Ascione, 1998; Faver și Strand, 2003; Daniell, 2001; Allen *et al.*, 2006).

3. VIOLENȚA ÎN FAMILIE ȘI ANIMALUL DE COMPANIE. ÎNTRE COERCITIE ȘI CONTROL

După cum s-a văzut, violența în familie reprezintă un proces în care se întrepătrund acțiuni și evenimente cu un impact cognitiv și emoțional care afectează negativ toți membrii. Intensitatea și frecvența abuzurilor exercitate de către agresor generează o dinamică a interacțiunii familiale în care ciclicitatea acțiunilor agresive și violente dobândește o versatilitate patologică și cronică. Cu referire la violența dintre partenerii de cuplu, cele mai prevalente forme de manifestare ale abuzurilor exercitate de către agresori sunt, în opinia psihologului Ganley (1985), abuzurile fizice, sexuale, psihoemoționale și cele care implică distrugerea bunurilor personale, vătămarea sau uciderea animalelor de companie. Taxonomia elaborată de către practicianul amintit are la bază experiența clinică dobândită în contextul consilierii femeilor agresate care solicitau protecție în adăposturile de urgență. „Distrugerea bunurilor personale și acțiunile violente exercitate asupra animalelor de companie, chiar dacă nu implică acțiuni directe asupra victimei”, au ca obiectiv final rănirea emoțională și exercitarea unui control exacerbat asupra capacității femeii de a reacționa (Ganley, 1985, p. 8). Atențarea asupra obiectelor și animalelor de companie cu care victima a stabilit o relație sau a dezvoltat diferite

forme de atașament reprezintă, pentru partenerul abuzator, cea mai potrivită modalitate prin care acesta instaurează teama, starea de insecuritate și credința că orice act al victimei, pe care agresorul nu îl avizează, poate avea drept rezultat un deznodământ tragic (Ganley, 1985). Cu alte cuvinte, controlul exercitat are un caracter sadic, iar intensitatea și consecințele acestuia devin pentru victimă de o atrocitate hiperbolizată, astfel încât se decuplează de la realitatea cu care se confruntă și devine o simplă executantă a solicitărilor venite din partea agresorului.

Există însă un aspect important în ceea ce privește această formă de abuz. Trebuie realizată distincția clară dintre implicațiile pe care le generează distrugerea bunurilor personale ale femeii agresate și rănirea/uciderea animalelor de companie pe care aceasta le deține (Adams, 1995). Chiar dacă pentru agresori acest aspect poate să nu aibă nicio relevanță, obiectivul fiind acela de a se asigura că sunt cei care dețin controlul, pentru victime situația se prezintă diferit. În contextul consilierii femeilor din adăposturi, Ganley (1985) a evidențiat efectele generate în plan psihoemoțional de această formă de abuz. Astfel, din perspectiva intensității abuzului, femeile care au trecut printr-o astfel de experiență și au asistat fie la rănirea sistematică a animalului de companie, la uciderea acestuia sau au descoperit ulterior că partenerul le-a ucis companionul necuvântător, mărturisesc că au experimentat un amalgam de emoții pe care nu le-au putut gestiona. Pe de o parte, victimele au empatizat cu durerea suferită de animal în contextul agresiunii. Astfel, au transferat asupra companionului durerea fizică pe care ele au resimțit-o în contextul episoadelor violente exercitate în mod direct asupra lor și au somatizat durerea pe care au trăit-o animalele. Pe de altă parte, se consideră vinovate pentru moartea sau rănirea companionului și pentru neputința de a interveni sau de a anticipa comportamentul agresorului pentru a preveni atacul. Regret, durere emoțională similară pierderii unei ființe dragi, autoînvinovățire deoarece se consideră responsabile pentru moartea animalului, ură față de agresor, rușine în raport cu durerea resimțită de copii care, la rândul lor, deplâng moartea prietenului necuvântător reprezintă cele mai raportate stări emoționale resimțite de către victime din perspectiva manifestării acestei forme de abuz. Totodată, pierderea unei relații autentice, conexiunea emoțională pe care o aveau cu animalul de companie, care reprezenta poate singurul mecanism de coping ce le permitea supraviețuirea, constituie motive ce justifică pierderea nu doar a unui simplu companion necuvântător, ci a unei ființe antropomorfe care era un membru al familiei. Iată de ce, efectele unor astfel de abuzuri descriu tabloul unei traume psihoemoționale pe care furnizorii de servicii sociale – asistenți sociali, psihologi, psihiatri, terapeuți – este indicat să le cunoască și să le identifice. În același timp, analiza tuturor aspectelor analizate anterior în cadrul ședințelor de consiliere psihologică și socială le poate ajuta pe victime să înțeleagă comportamentul agresorului, tehnicile de manipulare și controlul exercitat dintr-o dublă perspectivă: asupra victimei și asupra animalului de companie de care victima este atașată.

Există o tipologie de abuzatori/agresori care folosesc tactici indirecte de exercitare a controlului asupra partenerelor, folosindu-se de animalele de companie. Studiile și reportajele care au analizat și mediatizat astfel de cazuri (Lardner, 1992;

Browne, 1987; Russell, 1990; Adams, 1995) menționează faptul că unii agresori recurg la numeroase strategii pentru a demonstra victimelor că dețin controlul absolut: înjunghie, eviscerează, îneacă, spânzură, disecă pisicile, câinii sunt împușcați, otrăviți sau spânzurați, animalele dispar sau au o moarte suspectă, iar agresorul lasă indicii victimei pentru a o teroriza și a-i transmite subliminal că poate avea un sfârșit asemănător. Russell (1990, p. 296) descrie o astfel de situație:

„Starea de instabilitate psihică a lui Michael Lowe s-a declanșat într-o zi însorită de iulie în timp ce se uita la câinele alb cu blană sârmoasă, un ciobănesc jucăuș care alerga după pui în curtea familiei din zona rurală Ramona. *Vino aici!* a zberlat Lowe către câine. Animalul, adus pentru soția lui Lowe de când era cățeluș, s-a conformat și s-a așezat lângă picioarele proprietarului. *Ți-am spus că nu ai voie să alergi puii!* Lowe a intrat în casă și s-a întors cu un revolver 357 magnum. Cecilia Lowe a intuit ce urma să se petreacă pentru că i-a văzut privirea soțului și a auzit ce ton a folosit când i-a vorbit câinelui. A căzut în genunchi și l-a implorat pe Lowe să nu rănească animalul. S-a agățat de picioarele soțului său și l-a rugat să nu facă asta, în timp ce copilul cuplului în vârstă de un an și zece luni țipa. Lowe a țintit și a tras în câine. Ciobănescul a fugit sub rulota familiei și s-a ghemuit din cauza durerii, iar Lowe a intrat din nou în casă și de data acesta s-a întors cu o pușcă Winchester de calibrul 30. A chemat animalul și l-a făcut să se așeze în fața lui, după care a tras cinci focuri omorând pe loc câinele familiei. Trei luni mai târziu a făcut același lucru cu soția sa. Apoi s-a sinucis”.

Jones și Schecter (1992) au constatat că în cazul femeilor care au asistat la rănirea sau execuția animalului de companie de către partenerul agresiv, consecințele în plan psihoemoțional și moral sunt severe. Astfel, majoritatea dintre ele își inhibă, până la stadiul de eliminare completă, orice formă de exprimare a furiei-mâniei în raport cu actul întreprins de agresor. Acest lucru este posibil deoarece frica pe care o resimt în faza acută a evenimentului le determină să se concentreze strict pe starea în care se află animalul. Ulterior, deși furia nu este exprimată manifest față de partener, la nivel latent atinge cote paroxistice care o pot face să își piardă controlul în contexte în care partenerul o agresează sau îi adresează injurii. Dacă circumstanțele îi sunt favorabile, multe dintre aceste femei ajung să își ucidă partenerul agresiv. Este valabilă și situația în care, pentru a evita orice acțiune violentă întreprinsă de partener împotriva animalului de companie, mai ales în situația în care acesta a supraviețuit unui atac anterior, agresorul exercită un control dublu asupra femeii, iar frica pe care acesta o resimte are o intensitate uriașă, deoarece se teme atât pentru propria viață, cât și pentru cea a companionului necuvântător.

„Pasul final în exercitarea asupra victimei a controlului psihologic nu este complet până în momentul în care femeia este forțată să-și violeze propriile principii morale și să-și trădeze cele mai elementare norme și reguli care îi definesc identitatea. Din punct de vedere psihologic, a aduce o persoană la un asemenea nivel reprezintă cea mai distructivă și coercitivă tehnică. În abuzurile domestice, violarea principiilor implică adesea umilirea sexuală. Multe femei agresate descriu situații în care au fost obligate să presteze acte sexuale pe care le considerau imorale și dezgustătoare” (Herman, 1992, p. 83).

Există abuzatori care diversifică actele de coerciție sexuală exercitate asupra partenerelor, obligându-le să aibă contacte sexuale cu sau în prezența animalelor. Obligarea și amenințarea femeii să întrețină raporturi sexuale cu un animal are drept rezultat distrugerea oricărei forme de atașament pe care o poate stabili în

viitor cu o ființă, indiferent de specia din care face parte (Adams, 1995). În acest context, efectele sindromului de stres posttraumatic constau în frica față de bărbați, dezgustul față de orice activitate care implică interacțiune fizică, contact sexual și interacțiunea cu un animal. Toate aceste activități îi pot reactiva și o determină să retrăiască la aceeași intensitate, chiar dacă agresorul nu este prezent, actele umilitoare la care a fost supusă. Walker (1979, p. 120), în celebra lucrare *The Battered Woman* reproduce mărturia unei femei care s-a confruntat cu acest tip de coerciție sexuală: „m-a legat și m-a obligat să întrețin raporturi sexuale cu câinele familiei... S-a urcat deasupra mea și a ținut câinele astfel încât acesta să mă penetreze vaginal”. Un alt caz a fost adus în atenția opiniei publice și a oripilat populația statului California atunci când un bărbat a fost acuzat că și-a violat și brutalizat a treia soție. În timpul procesului, „a depus mărturie prima soție a agresorului care a recunoscut că fostul soț a cumpărat un câine de talie mare și l-a antrenat pentru a întreține cu ea contacte sexuale. A recurs la această strategie pentru că ea nu îi trezea interesul din punct de vedere sexual” (Russell, 1990, p. xii). Actele de coerciție sexuală în care sunt implicate și animale reprezintă forme grave de cruzime manifestate atât asupra femeilor victime, cât și asupra animalelor. Pentru femeile care au experimentat un astfel de abuz, rușinea pe care o resimt și degradarea pe care au fost obligate să o accepte reprezintă cele mai importante motive pentru care multe dintre ele păstrează tăcerea și nu mărturisesc atrocitatea actelor la care au fost supuse (Adams, 1995).

Rănirea și uciderea animalelor de companie, implicarea unui animal în diferite acte coercitive exercitate asupra femeilor de către partenerii de viață reprezintă forme extreme de violență care pot genera traume severe. Motivele pentru care unii agresori recurg la astfel de tactici de control și coerciție sunt explicate în mai multe studii (Jones, 1980; Browne, 1987; Herman, 1992; Dutton, 1992; Jones, 1994; Adams, 1995). Toate formele de abuz, în care sunt implicate animale de companie sau acestea sunt achiziționate special pentru a fi utilizate în agresarea femeii reprezintă pentru agresori acte demonstrative și explicite de manifestare a puterii absolute pe care o dețin. Iată de ce va realiza actele de cruzime în prezența partenerei și chiar a copiilor pentru a-i asigura că este capabil de orice. Abuzatorul instaurează un mediu în care teroarea și insecuritatea sunt metodele prin care reușește să le inducă membrilor familiei o formă specifică de obediență care poate escalada într-o ascultare și subordonare de tip obsesiv-compulsiv. În lucrarea *Women Who Kill*, Jones (1980, p. 298) relatează experiența prin care a trecut o femeie al cărei soț „o forța să îl privească atunci când îi săpa groapa, omora pisica familiei și decapita calul favorit”.

Comportamentul agresorului le activează membrilor familiei spaima că oricând pot avea un deznodământ asemănător cu cel al animalelor de companie și că trebuie să fie recunoscători pentru faptul că trăiesc datorită bunăvoinței pe care le-o arată și pe care o pot pierde dacă nu îi respectă opinia, și acționează fără a-i cere în prealabil încuviințarea (Herman, 1992). Totodată, uciderea animalului de companie va anihila orice formă de suport și contact pe care femeia o poate stabili.

Izolarea față de orice contact exterior determină ulterior opțiunea victimei de a se autoizola și de a-și interzice orice oportunitate de a stabili contacte sociale. Moartea animalului de companie va determina inhibarea și eliminarea celor mai neînsemnate forme de rezistență sau opinii contradictorii. Este înlesnit în acest fel un proces lent, dar sigur, de „alienare” și „dezumanizare” (Adams, 1995, p. 72). Atunci când agresorul optează pentru agresarea indirectă sau rănirea în mod „accidental” a animalelor de companie pe fondul deciziei parteneriei de a părăsi relația abuzivă, mesajul transmis este cât se poate de sugestiv *dacă tu pleci, animalele sunt în pericol și tu ești singura vinovată*. În situația în care femeile reușesc să rupă cercul de control și coerciție și își părăsesc partenerii și locuințele gășind momentul oportun fără a fi însoțite de animalele de companie, agresorii le pedepsesc și se răzbună ucigându-le companionii necuvântători. Când femeile se reîntorc, în absența agresorului, pentru a-și lua obiecte personale și mai ales animalele de companie sunt puse în fața faptului împlinit: câinele/pisica/papagalul/calul sunt ucise (împușcate, otrăvite, spânzurate, înjunghiate, eviscerate) (Adams, 1995). Mesajul transmis este dual: sunt responsabile pentru moartea animalelor și pot avea un sfârșit similar oricând pentru că au îndrăznit să plece. Acesta este unul dintre motivele pentru care multe dintre femeile care au animale de companie și sunt abuzate de parteneri refuză să își părăsească relația deoarece nu pot pleca însoțite de companioanele necuvântătoare. În adăposturi nu sunt primite, iar unele rude sau prieteni le pot refuza găzduirea temporară tocmai din această cauză. Nu în ultimul rând, o altă tactică de exercitare a controlului și a dominării o reprezintă implicarea și forțarea femeii să abuzeze animalele familiei (Adams, 1995, p. 73). Îi induce astfel certitudinea că este inutilă și incapabilă să asigure protecția unui animal care depinde în totalitate de ea. De exemplu, îi interzice să hrănească și să ofere apă animalului, nu îi permite să îl trateze sau să solicite serviciile medicului veterinar. Această formă distinctă de abuz implică acte de cruzime săvârșite atât asupra unor ființe umane, cât și nonumane, și este logic să le încadrăm în sfera tulburărilor de personalitate, a labilității psihoemoționale responsabile de pierderea totală a controlului sau în categoria manifestărilor și a comportamentelor generate pe un fond patologic. În același timp, nu trebuie să omitem și o altă perspectivă de abordare și înțelegere a unor astfel de comportamente. Acei agresori domestici care abuzează și rănesc animalele de companie care aparțin consoartelor

„perseverează în planul care are un caracter premeditat pentru a-i face pe ceilalți să-i perceapă ca fiind nebuni, nemișci, cruzi, incontolabili, invulnerabili și lipsiți de responsabilitate. Este tot ceea ce își doresc acești agresori – vor ca oamenii, în special partenerii de viață, să creadă despre ei că sunt iresponsabili deoarece în ochii partenerului devin extrem de periculoși. Atunci când soția își vede partenerul că rănește sau ucide un animal, ea poate crede *sigur este ceva în neregulă cu el, e bolnav psihic, distrus emoțional sau are câteva conflicte serioase din copilărie pe care nu le-a rezolvat iar acum se simte copleșit și îi este rușine*. Totodată, femeia mai poate crede *tipul ăsta este făcând rău și mă sperie de moarte; îl cred capabil de orice*. Acesta este și scopul abuzului psihologic: zăpăcește și distruge. Acesta este obiectivul final pe care îl îndeplinește în cel mai draconic mod” (Adams, 1995, p. 73).

4. CONCLUZII

Acțiunile violente exercitate în familie de către agresori asupra victimelor și asupra animalelor de companie, pe care acestea le dețin, generează efecte și implicații grave care le afectează echilibrul biopsihoemoțional. În situația în care diferitele strategii de intimidare și formele de abuz se desfășoară în prezența copiilor, controlul exercitat de către abuzator determină consecințe severe care se vor reflecta în: imagine de sine subevaluată, labilitate emoțională accentuată, autoculpabilizare, rușine, jenă și vinovăție pentru că nu au avut capacitatea să reacționeze, sindrom anxios-depresiv.

Având în vedere faptul că încă nu se cunoaște numărul real al femeilor abuzate de către partener sau unele dintre cele care raportează acțiunile violente manifestă rețineri în a declara tipurile de abuz la care au fost supuse, este esențial ca specialiștii și practicienii, care activează în domeniul serviciilor de prevenire, intervenție și recuperare a persoanelor care se confruntă cu asemenea situații, să cunoască, în detaliu, modalitățile de manifestare a tuturor formelor de abuz. Totodată, studiile care au analizat violența împotriva animalelor de companie în familie, în contextul violenței dintre parteneri (Ganley, 1985; Renzetti, 1992; Baldry, 2003; McPhedran, 2009), menționează că unele dintre cauzele pentru care unele femei ezită să parăsească relația abuzivă sunt reprezentate de faptul că în centrele de criză și în adăposturi nu sunt primite împreună cu animalele de companie. Iată un aspect asupra căruia legislația în domeniu și furnizorii de servicii sociale ar trebui să reflecteze și să elaboreze strategii de intervenție care să aibă o viziune holistă. Poate fi eliminată astfel una dintre barierele responsabile de neaccesarea de către victime a suportului social formal.

Primit în redacție la: 10.XII.2014

BIBLIOGRAFIE

1. ADAMS, C. J., *Woman-battering and harm to animals*, în ADAMS, C. J. DONOVAN, J. (Eds.), *Animals and women: Feminist theoretical explorations*, Durham, NC: Duke University Press, 1995, p. 55–84.
2. ADAMS, C. J., *Bringing peace home: A feminist philosophical perspective on the abuse of women, children, and pet animals*, *Hypatia*, **9**, 1994, p. 63–84.
3. ALLEN, M., GALLAGHER, B., JONES, B., *Domestic Violence and the abuse of pets: Researching the link and its implications in Ireland*, *Practice. Social Work in Action*, **18**, 3, 2006, p. 167–181.
4. ASCIONE, F. R., *Battered women's reports of their partners' and their children's cruelty to animals*, *Journal of Emotional Abuse*, 1998, **1**, 1, p. 119–133.
5. ASCIONE, F. R., *The abuse of animals and human interpersonal violence*, în ASCIONE, F. R., ARKOW, P. (Eds.), *Child abuse, domestic violence, and animal abuse: Linking the circles of compassion for prevention and intervention*, West Lafayette, IN: Purdue University Press, 1999, p. 50–61.
6. ASCIONE, F. R., *International handbook of animal abuse cruelty. Theory, research, and practice*, West Lafayette, IN: Purdue University Press, 2008.
7. ASCIONE, F. R., WEBER, C. V., THOMPSON, T.M., HEATH, J., MARUYAMA, M., HUYASHI, K., *Battered pets and domestic violence: Animal abuse reported by women experiencing intimate violence and by nonabused women*, *Violence Against Women*, **13**, 4, 2007, p. 354–373.

8. BALDRY, A. C., *Animal abuse and exposure to interparental violence in Italian youth*, Journal of Interpersonal Violence, **18**, 3, 2003, p. 258–281.
9. BEIRNE, P., *From animal abuse to interhuman violence? A critical review of the progression thesis*, Society and Animals, **12**, 1, 2004, p. 39–65.
10. BROWN, J. P., SILVERMAN, J. D., *The current and future market for veterinarians and veterinary medical services in the United States*. Journal of the American Veterinary Medical Association, **215**, 1999, p. 161–183.
11. BROWNE, A., *When Battered Women Kill*, New York, Free Press, 1987.
12. BOAT, B. W., *Links among animal abuse, child abuse and domestic violence*, în NEIGHBORS, I. A., CHAMBERS, A., LEVIN, E., NORDMAN, G., TUTRONE, C., (Eds.), *Social work and the law: Proceeding of the National Organization of Forensic Social Work, 2000*, New York, The Haworth Press, 2002, p. 33–46.
13. CHIRILOV, A. C., *Activitățile asistate de cai și terapia asistată de cai în România. Aspecte practice*, în RUJOIU, O. (Coord.), *Psihosociologia vieții cotidiene. Despre interacțiunea om-animal*, București, Editura ASE, 2014, p. 178–200.
14. DANIELL, C., *Ontario SPCA's women's shelter survey shows staggering results*, The Latham Letter, **22**, 2, 2001, p. 16–17.
15. DEVINEY, E., DICKERT, J., LOCKWOOD, R., *The care of pets within child abusing families*, International Journal for the Study of Animal Problems, **4**, 4, 1983, p. 321–329.
16. DUTTON, M.A., *Empowering and healing the battered woman: A model for assessment and intervention*, New York, Springer, 1992.
17. FAVER, C. A., STRAND, E. B., *Domestic violence and animal cruelty: Untangling the web of abuse*, Journal of Social Work Education, **39**, 2, 2003, p. 237–253.
18. FAVER, C. A., CAVAZOS, A. M., *Love, safety, and companionship: The human-animal bond and latino families*, Journal of Family Social Work, **11**, 3, 2008, p. 254–271.
19. FINE, A. H., *Understanding the AAT Rx: Applications of AAI in Clinical Practice*, în BLAZINA, C., BOYRAZ, G., SHEN-MILLER, D. (Eds.), *The Psychology of the human-animal bond. A resource for clinicians and researchers*, New York, Springer, 2013, p. 125–136.
20. FLYNN, C.P., *Woman's best friend: Pet abuse and the role of companion animals in the lives of battered women*, Violence Against Women, **6**, 2, 2000, p. 162–177.
21. FRIEDRICH, W. N., URQUIZA, A. J., BEILKE, R. L., *Behavior problems in sexually abused young children*, Journal of Pediatric Psychology, **11**, 1, 1986, p. 47–57.
22. GABA, D., *Terapia asistată de animale. Implicații pentru practica asistenței sociale*, în RUJOIU, O. (Coord.), *Psihosociologia vieții cotidiene. Despre interacțiunea om-animal*, București, Editura ASE, 2014, p. 135–172.
23. GANLEY, A. L., *Court-mandated counseling for men who batter: A three-day workshop for mental health professionals*, Washington, DC: Center for Women Policy Studies, 1985.
24. GUNTER, B., *Pets and people. The psychology of pet ownership*, London, Whurr Publishers Ltd, 1999.
25. HALL, M. J., NG, A., URSANO, R. J., HOLLOWAY, H., FULLERTON, C., CASPER, J., *Psychological impact of the animal-human bond in disaster preparedness and response*, Journal of Psychiatric Practice, **10**, 2004, p. 368–374.
26. HERMAN, J., *Trauma and Recovery*, New York, Basic Books, 1992.
27. HUNTER, M., *Abused boys: The neglected victims of sexual abuse*, New York, Lexington, 1990.
28. JENNINGS, L. B., *Potential benefits of pet ownership in health promotion*, Journal of Holistic Nursing, **15**, 1997, p. 358–372.
29. JONES, A., *Women who kill*, New York, Holt, Rinehart and Winston, 1980.
30. JONES, A., *Next time, she'll be dead: Battering and how to stop it*, Boston, Beacon Press, 1994.
31. JONES, A., SCHECTER, S., *When love goes wrong: What to do when you can't do anything right. Strategies for women with controlling partners*, New York, HarperCollins Publishers, 1992.
32. KIDD, A. H., KIDD, R. M., *Children's attitudes towards their pets*, Psychological Reports, **57**, 1985, p. 15–31.
33. KRIENERT, J. L., WALSH, J. A., MATTHEWS, K., McCONKEY, K., *Examining the nexus between domestic violence and animal abuse in a national sample of service providers*, Violence and Victims, **27**, 2, 2012, p. 280–295.

34. LARDNER, G. Jr., *The stalking of Kristin: The law made it easy for my daughter's killer*, The Washington Post, 22 November, 1992.
35. LEVINSON, B., *Pet-oriented child psychotherapy* (2nd ed.). Springfield, IL: Charles C. Thomas, 1997.
36. LEVINSON, B., *The dog as co-therapist*, Mental Hygiene, **46**, 1962, p. 59–65.
37. LORING, M. T., BOLDEN-HINES, T. A., *Pet abuse by batterers as a means of coercing battered women into committing illegal behaviour*, Journal of Emotional Abuse, **4**, 1–2, 2004, p. 27–37.
38. MANOR, W., *Alzheimer's patients and their caregivers: The role of the human-animal bond*, Holistic Nursing Practice, **5**, 2, 1991, p. 32–37.
39. MCPHEDRAN, S., *Animal abuse, family violence, and child wellbeing: A review*, J. Fam. Viol., **24**, 2009, p. 41–52.
40. MUNRO, H. M. C. și THRUSFIELD, M. V., *Battered pets: Features that raise suspicion of non-accidental injury*, The Journal of Small Animal Practice, **42**, 2001, p. 218–226.
41. PARISH-PLASS, N., *Animal assisted therapy and children suffering from insecure attachment due to abuse and neglect: A method to lower the risk of intergenerational transmission of abuse?* Clinical Child Psychology and Psychiatry, **13**, 2008, p. 7–30.
42. PIRNECI, O., *Om și animal. Sau pentru cine bate clopotul din Atri*, în RUJOIU, O. (Coord.), *Psihosociologia vieții cotidiene. Despre interacțiunea om-animal*, București, Editura ASE, 2014, p. 84–110.
43. RENZETTI, C. M., *Violent betrayal: Partner abuse in lesbian relationship*, California, Sage Publications, 1992.
44. RUJOIU, O., RUJOIU, V., (Coord.), *Violența în familie. Între percepție socială și asumare individuală*, București, Editura ASE, 2012.
45. RUJOIU, O. (Coord.), *Psihosociologia vieții cotidiene. Despre interacțiunea om-animal*, București, Editura ASE, 2014.
46. RUJOIU, O., RUJOIU, V., *Living with stray dogs and pet dogs in Romania. A psychosocial approach*, în RAȚĂ, G., RUNCAN, P. (Coord.), *Happiness through education*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 2014, **1**, p. 17–26.
47. RUJOIU, O., *Psihosociologia emoțiilor. Ce, când și cum simțim*, București, Editura ASE, 2012.
48. RUSSELL, D. E., *Rape in marriage*, Indianapolis, Indiana University Press, 1990.
49. SHARKIN, B. S., KNOX, D., *Pet loss: Issues and implications for the psychologist*, Professional Psychology: Research and Practice, **34**, 2003, p. 414–421.
50. STEVENS, V., *Forgotten victims of domestic violence*, Animal Guardian, **10–11**, 2000, p. 20.
51. VOITH, V. L., *Attachment of people to companion animals*, Veterinary Clinics of North America: Small Animal Practice, **15**, 1985, p. 289–295.
52. VOLANT, A. M., JOHNSON, J. A., GULLONE, E., COLEMAN, G. J., *The relationship between domestic violence and animal abuse. An Australian study*, Journal of Interpersonal Violence, **23**, 9, 2008, p. 1277–1295.
53. WALKER, L., *The battered woman*, New York, Harper and Row, 1979.
54. WALSH, F., *Human-animal bonds II: The role of pets in family systems and family therapy*, Family Process, **48**, 4, 2009, p. 481–499.
55. WIEHE, V. R., *Sibling abuse*, New York, Lexington Books, 1990.
56. WROBEL, T. A., DYE, A. L., *Grieving pet death: Normative, gender, and attachment issues*, Omega, **47**, 4, 2003, p. 385–393.
57. STEWART, M. E., *Companion animal death. A practical and comprehensive guide for veterinary practice*, Edinburgh, Butterworth-Heinemann, 2003.

REZUMAT

Mai multe cercetări au arătat că abuzul împotriva animalelor a fost identificat inclusiv în familiile în care au existat diferite forme de violență. Această lucrare propune o abordare teoretică a legăturii dintre violența/abuzul împotriva animalelor de companie (de exemplu, abuzul fizic, abuzul sexual, neglijarea, omorul deliberat) și violența în familie (în principal, în cazul cuplurilor heterosexuale în care s-a manifestat abuzul și violența față de partener). Deși, în literatura de specialitate, violența împotriva animalelor de companie a fost analizată în mod constant, studiile și cercetările au acordat mai puțină atenție factorilor care determină apariția unui astfel de comportament și violența în familie. În acest context, aspectele privind modalitățile de coerciție și control sunt discutate pe larg.

STUDIUL APTITUDINILOR LEGATE DE PERFORMANȚA
ȘI SIGURANȚA ÎN TRAFICUL RUTIER
ÎN RÂNDUL ADULȚILOR NORMALI

BOGDAN MÎNJINĂ*

Centrul de psihosociologie al Ministerului Afacerilor Interne (MAI)

* ¹ Articolul domnului Bogdan Mînjină, din cauza unor erori de tehnoredactare, a fost înlăturat, urmând a fi republicat în varianta corectată în numărul 2/2017.

Rev. Psih., vol. 61, nr. 1, p. 59–70, București, ianuarie – martie 2015

ELENA STĂNCULESCU, *Fascinația stereotipurilor în psihologia socială*, București, Editura Academiei Române, 2013, 261 p.

Această carte a reprezentat pentru Editura Academiei o bine venită oportunitate pentru promovarea unei lucrări care aduce nu numai avantajele publicării unui volum dedicat unui subiect foarte abordat în psihologia socială, dar și prestigiul pe care îl are modul în care este abordată această temă.

Oricine se apropie direct sau tangențial de psihologia socială nu poate evita domeniul stereotipurilor pentru că acest domeniu trimite la alte discipline sociale cum ar fi antropologia, etnografia, sociologia, istoria mentalităților, imagologia etc. Domeniul stereotipurilor s-a dovedit extrem de fertil pentru dezvoltarea psihologiei sociale, el rămânând multă vreme o atracție constantă pentru psihologii sociali. Dar el a reușit să atragă și atenția cercetătorilor din științele sociale datorită caracterului lui de largă asociativitate, modalităților prin care problematica stereotipurilor provoacă discipline legate de psihologia socială, cum ar fi sociologia, imagologia și politologia. Acesta este un argument puternic pentru a susține și a saluta apariția acestei lucrări.

Autoarea acestui volum, doamna prof. universitar Elena Stănculescu, a organizat bogata informație despre stereotipuri în patru părți, prima parte fiind dedicată prezentării principalelor abordări ale complexei problematice a stereotipurilor menționând contribuția jurnalistului Walter Lippmann (1922), care bătând moneda conceptului „stereotip” poate fi considerat ca deschizător al unei arii de cercetare și preocupări academice care au făcut posibilă extinderea cunoașterii psihologice. Modelele teoretico-explicative ale stereotipului au fost delimitate prin considerarea perspectivei individuale și a perspectivei intergrupuri în abordările lui.

Pornind de la discutarea nuanțată a principalelor note definitorii ale acestui concept, autoarea a pregătit terenul pentru a introduce cunoștința socială și a prezenta importanța procesului stereotipizării pentru înțelegerea și interpretarea vieții sociale. Pentru a sistematiza informația vastă despre stereotipuri, s-a considerat, pe bună dreptate, necesar a se face o distincție între ideea acurateței stereotipurilor, structura lor, procesele specifice stereotipizării și impactul pe care îl are contextul în desfășurarea procesului de stereotipizare.

Poate că partea cea mai dificilă a efortului de abordare a acestui domeniu a fost punerea în discuție a inconștientului cognitiv în procesul de stereotipizare, întrucât aspectele tratate au un caracter liminal. Trăsături ca accesarea automată a stereotipurilor, asocierea complicată între automat și implicit, impactul afectivității

asupra stereotipizării au fost, fără îndoială, prezentate ca aspecte ale cunoașterii psihologice în care distincțiile, contribuția pe care ele o aduc, relațiile între ele complică foarte mult sarcina cercetătorului și implicit a oricărui specialist care dorește o simplificare a realității psihologice. Ultima parte a volumului prezintă felul în care se folosesc, mențin sau se schimbă stereotipurile în diferite etape ale vieții – în copilărie, în adolescență, la vârsta adultă –, dar și ce conținuturi provenind din stereotipizare au percepțiile noastre despre înaintarea în vârstă. Această parte a lucrării ne subliniază universul stereotipurilor ca o realitate vie, flexibilă și dificil de sesizat uneori în schimbările pe care le suportă, întrucât atât individualitatea umană, personalitatea, cât și contextul nu sunt realități fixe, stabile.

Ce anume din relația unui individ cu lumea înconjurătoare, dar și cu percepția propriei persoane, nu este atins sau supus procesului stereotipizării? Faptul că în construcția identității și în procesul de comparație socială prin care oamenii se definesc apar stereotipuri legate de *gender*, de etnie sau stereotipuri privind statutul individului de a fi *ingroup* sau *outgroup*, ne demonstrează că, în condiția naturii umane, este inerentă stereotipizarea.

Ar trebui să amintesc încă două aspecte ca merite ale lucrării: referirile la contribuțiile românești în studiul stereotipurilor, însoțite de discuția lor, și concluziile autoarei care, fără a neglija percepția globală a domeniului, necesară oricărei încheieri, sugerează noi aspecte pentru cercetările viitoare.

Am lăsat pentru final unele elemente care dau soliditate lucrării: bogata informație folosită de Elena Stănculescu – și aici aș aminti că numai cine s-a apropiat de acest domeniu poate percepe complexitatea lui – și modalitatea fericită de a o sistematiza și prezenta celor care o vor citi, abilitățile didactice ale autoarei care ia în vedere ideea de a asista pe cel care se va folosi de acest volum în incursiunea de a-și clarifica cunoștințele despre stereotipuri și talentul de a aborda un domeniu misterios de delicat și complicat, cu o largă dimensiune a asociativității cu tot ce ține de psihologia socială. Am apreciat bogata informație a autoarei, dar aș vrea să menționez că unii psihologi sociali-cercetători, ca H. Tajfel și S. Moscovici, au contribuit inestimabil la acest domeniu și că a le cunoaște opera, doar a lor, și importanța contribuției lor la progresul realizat în studiul stereotipurilor, a prejudecăților și comportamentului intergrup – ca în cazul lui H. Tajfel – și în influența socială, minorități și reprezentări sociale – ca în cazul lui S. Moscovici – este o sarcină dificilă pentru un cercetător al domeniului stereotipurilor.

Elena Stănculescu a făcut un efort substanțial pentru a cunoaște cercetările din diferite părți ale lumii, din medii academice diferite pentru a-și contura o viziune globală asupra acestui domeniu, care a devenit un domeniu autonom de cercetare, un modul academic stabil în cercetarea psihologică. Am apreciat curajul Elenei Stănculescu de a scrie o carte despre stereotipuri și poate că acest curaj de a scrie despre un domeniu al cunoașterii psihologice tentează și pe alți cercetători. Dar curajul nu este suficient și el nu duce sigur la succes și acest lucru, mai ales când îți alegi ca subiect ceva fascinant de complex, cu o istorie destul de lungă, dar și cu o constanță neabătută în motivația cercetătorilor.

Faptul că Elena Stănculescu a înțeles că stereotipizarea atinge nu numai toată problematica psihologiei și mai ales a celei sociale – oamenii sunt ființe sociale –, dar și domenii limitrofe, prin caracterul stereotipizării de a fi asociat cu ceea ce interesează pe cei din științele sociale, este un merit și o reușită incontestabilă.

Volumul este, astfel, o sursă prețioasă de informare pentru un public mai larg decât cel interesat de psihologie socială. Este o carte necesară, utilă, care pune în evidență ținuta academică a Elenei Stănculescu, motivația și efortul ei de a o duce la bun sfârșit și modul în care a ordonat, sistematizat și prelucrat o informație atât de bogată. Pentru meritele mai sus menționate, consider că Editura Academiei, prin publicarea acestui volum, a contribuit la creșterea prestigiului științelor sociale la noi și a venit în sprijinul celor interesați de aceste discipline.

Aurora Liiceanu

MOTĂESCU MARIA (28.VIII.1936 – 13.XII.2014)

În ziua de 13 decembrie 2014, după o lungă și grea suferință, a încetat din viață Maria Moțescu, cercetător științific la Institutul de Filozofie și Psihologie al Academiei Române și secretar general la redacția *Revistei de psihologie*.

Vestea morții Mariei Moțescu ne-a umplut sufletul de tristețe, colegilor din institut și celor care au cunoscut-o și apreciat-o pentru contribuția sa prețioasă la funcționarea și apariția în bune condiții a *Revistei de psihologie* și, pentru o lungă perioadă de timp, și a periodicului în limbi străine *Revue roumaine des sciences sociales – série de psychologie*.

Începând din anul 1962, când a fost încadrată în Institutul de Psihologie al Academiei Române, întreaga activitate profesională a Mariei Moțescu a fost consacrată bunului mers al celor două reviste de nivel național, deosebit de importante pentru promovarea cercetării științifice psihologice în țara noastră. Maria Moțescu și-a îndeplinit cu conștiinciozitate și responsabilitate toate atribuțiile și sarcinile care i-au revenit, colaborând în mod remarcabil cu cercetătorii institutului și cu autorii din afară, cu toți membrii comitetului de redacție. A colaborat fructuos cu redactorii-șefi ai revistelor de psihologie: acad. Mihai Ralea, membru fondator al revistelor noastre, prof. Tatiana Slama Cazacu, acad. Alexandru Roșca, dr. Constantin Voicu și, mai recent, prof. univ. dr. Mihai Aniței.

Maria Moțescu a avut contribuții deosebite la pregătirea pentru tipar și apariția la termen a volumelor cu rezumatele comunicărilor științifice prezentate la conferințele naționale și la simpozioanele științifice organizate în comun de către Institutul de Psihologie și Asociația Psihologilor din România (1962, 1968 ș.a.).

Responsabilități și sarcini deosebit de complexe i-au revenit Mariei Moțescu în organizarea și desfășurarea schimburilor cu străinătatea ale revistelor de psihologie (în colaborare cu Tatiana Slama Cazacu). Au fost ani în care revistele de psihologie se expediau la peste 250 de parteneri externi. Cărțile și revistele primite la schimb au îmbogățit fondul de documentare al bibliotecii institutului.

Maria Moțescu s-a preocupat permanent de creșterea și perfecționarea sa profesională. Paralel cu activitatea desfășurată în institut, a urmat și absolvit cursurile Secției de psihologie a Facultății de Filozofie a Universității București (1967).

După absolvire a fost promovată pe diferite funcții: documentarist, psiholog, psiholog principal și apoi cercetător științific și secretar general de redacție. În această ultimă funcție, Maria Moțescu a reprezentat institutul și revista împreună cu redactorul-șef, la întrunirile convocate de conducerea Editurii Academiei Române.

În activitatea sa profesională, Maria Moțescu nu s-a limitat numai la managementul revistelor. În același timp d-sa a activat și ca un distins membru al colectivelor de cercetare ale institutului, cu o tematică foarte diferită, cu caracter teoretic, metodologic sau aplicativ, în diverse domenii. Rezultatele cercetărilor întreprinse au fost valorificate în numeroase studii publicate împreună cu mari personalități ale psihologiei românești dintre care menționăm: dr. Tatiana Slama Cazacu, dr. Georgeta Dan Spânoiu, dr. S. Marcus, dr. Gh. Neacșu, dr. Septimiu Chelcea, A. Gagea ș.a. Încă din anii 1964, Maria Moțescu, împreună și sub conducerea Tatiane Slama Cazacu, a realizat o importantă lucrare bibliografică, un inventar al lucrărilor de psihologie din România apărute în diverse publicații ale vremii respective. Lucrarea respectivă a apărut în mai multe secvențe în Revista de psihologie și Revue roumaine de psychologie. Unele secvențe au fost publicate după anul 1989. Bibliografia lucrărilor românești de psihologie publicate în anii de început ai dezvoltării acestei științe în țara noastră are o importanță deosebită, ilustrând aria temelor cercetate, caracterul dominant al unor orientări teoretice în anumite perioade ale istoriei psihologiei românești, orientarea cercetătorilor în domeniul metodologiei, apariția primelor tendințe spre cercetarea interdisciplinară etc. Nu intrăm în amănunte referitoare la tematica lucrărilor semnate individual sau colectiv de Maria Moțescu. Acest aspect va rezulta din lista sa de lucrări redată mai jos. Semnalăm numai faptul că lucrările sale sunt raportabile la mai multe ramuri ale psihologiei românești: psihologia personalității elevilor, psihologia socială românească după anul 1990, psihologia educației fizice și sportului.

– Tatiana Slama Cazacu, I. Ciofu, Maria Moțescu (Gogoșaru), I. Moscu, *La bibliographie des travaux de psychologie parus en Roumanie 1963–1964*, Rev. Roum. Sci. Soc.- Psychol., 1966, 1, p. 85–108;

– Georgeta Dan Spânoiu, N. Radu Rădulescu, Maria Moțescu, *Cadrul psihosocial al familiei și integrarea în activitatea școlară a preadolescentului*, Revista de psihologie, 1977, 2, p. 143–154;

– Georgeta Dan Spânoiu, Maria Moțescu, *Motivația de autorealizare la elevul preadolescent de 12-13 ani*, Revista de psihologie, 1978, 2, p. 56–60;

– Georgeta Dan Spânoiu, V. Radu, N. Radu Rădulescu, Maria Moțescu, *Randamentul elevilor la disciplinele fundamentale – efect sintetic al unei constelații de factori. Rezultatele unei cercetări longitudinale*, Revista de psihologie, 1979, 1;

– Georgeta Dan Spânoiu, Maria Moțescu, *Relația dintre motivație-conștientizarea motivului și activitate, ca element structural al valorii*, Revista de psihologie, 1980, 4, p. 435;

- Georgeta Dan Spânoiu (coord.), S. Marcus, Maria Moțescu, Gh. Neacșu, Valentina Radu, N. Radu Rădulescu, *Cunoașterea personalității elevului pre-adolescent. Îndrumător pentru profesor și părinți*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1981, 143 p.;
- Maria Moțescu, *Înțelegerea și ierarhizarea valorilor muncii în adolescență*, Revista de psihologie, 1984, 1, p. 32
- A. Gagea, M. Iota, G. Illi, C. Bota, C. Ciobanu, Maria Moțescu, I. Popescu, *Contribuții la metodologia depistării oboselii neuromusculare la persoanele care prestează eforturi fizice mari*, Revista de educație fizică și sport, 1989, 2, p. 10;
- Maria Moțescu, *Influența socială prin mass-media (Manipularea informației)*, Revista de psihologie, 1992, 1, p. 53;
- Maria Moțescu, *Studiul atitudinilor în lucrări românești de psihologie socială*, Revista de psihologie, 1992, 2, p. 163;
- S. Chelcea, Aurora Liiceanu, Maria Moțescu, *Schimbarea opiniilor și atitudinilor politice ale populației din România după decembrie 1989*, Revista de psihologie, 1992, 3, p. 211;
- S. Chelcea, Aurora Liiceanu, Maria Moțescu, *Change in political opinions of Romanians after december 1989*, Revue roumaine de psychologie, 1993, 1, p. 47;
- S. Chelcea, Maria Moțescu, Viorica Tighel, *Locul controlului și emergența zvonurilor*, Revista de psihologie, 1993, 3, p. 201;
- S. Chelcea, Maria Moțescu, Viorica Tighel, *Locul controlului și acceptarea valorilor sociale*, Revista de psihologie, 1994, 2, p.127;
- S. Chelcea, Maria Moțescu, Ruxandra Gherghinescu, Ruxandra Chiran, *Reprezentarea socială a identității naționale a românilor*, Revista de psihologie, 1995, 1;
- S. Chelcea, Maria Moțescu, *Identitatea națională a studenților români: autoimaginea și heteroimaginele etnice. Identitatea națională și culturală*, Revista de psihologie, 1995, 3-4;
- Maria Moțescu, *Există creativitate motrice ?*, Psihologia, 1992, 1;
- S. Chelcea, Maria Moțescu, Viorica Tighel, *Locul controlului și acceptarea valorilor sociale – cercetări experimentale*, capitol în volumul *Studii și sinteze de psihologie contemporană* (responsabili P. Popescu-Neveanu și Constantin Voicu), Editura Academiei Române, 2002.

Maria Moțescu a fost o persoană reprezentativă pentru Institutul de Psihologie, caracterizată printr-o combinație complexă de trăsături pozitive: competență profesională, responsabilitate, dăruire în muncă, sociabilitate, colegialitate, gata oricând să-și ajute semenii aflați în dificultate, abilitatea de a stabili o rețea largă de relații sociale, în beneficiul institutului și revistei. Puterea de muncă și perseverența eforturilor în atingerea scopurilor și idealurilor sale personale au ajutat-o pe Maria Moțescu să reziste și să depășească dificultățile întâlnite în perioadele de criză prin

care a trecut. D-sa a fost, ca și alți colegi ai noștri, victimă nevinovată a înscenării politice organizate de conducerea ceaușistă împotriva Institutului de Cercetări Pedagogice și Psihologice. Această înscenare s-a finalizat cu desființarea instituției și sancționarea drastică a cercetătorilor care au participat la „experimentarea meditației transcendente” ca metodă de relaxare. Participanților la acest experiment, impus de autoritățile comuniste, li s-a desfășurat disciplinar contractul de muncă. Mulți participanți au fost trimiși, în mod abuziv, la munci necalificate. Prin eforturi deosebite, Maria Moțescu și-a susținut și apărut nevinovăția, reușind în cele din urmă să obțină reabilitarea profesională și reîncadrarea pe un post corespunzător pregătirii sale superioare la Institutul de Educație Fizică și Sport. În anul 1990, după reînființarea Institutului de Psihologie în cadrul Academiei Române, Maria Moțescu a fost rechemată la fostul loc de muncă, și-a reluat activitatea în cercetare și în redacția Revistei de psihologie.

Maria Moțescu ne-a fost o foarte bună colegă, pe care o regretăm profund. Astfel, îi aducem și pe această cale un ultim omagiu. Îi mulțumim pentru efortul imens depus în beneficiul revistelor românești de psihologie, Institutului de Filozofie și Psihologie, pentru lupta sa neobosită pentru afirmarea psihologiei românești în țara noastră și peste hotare. În finalul acestui moment solemn al despărțirii noastre îi dorim Mariei Moțescu odihnă veșnică în deplină liniște și pace.

Georgeta Preda și Constantin Voicu